

Cumhuriyet İlahiyat Dergisi-Cumhuriyet Theology Journal

ISSN: 2528-9861 e-ISSN: 2528-987X
26/2 (December/Aralık 2022), 513—537

Ubûdî-i Gülşenî'nin

Der Fazîlet-i İlm ü Amel ve Kabâhat-i Cehl ü Kesel Adlı Mesnevisi

'Ubûdî-ye Gulshani's Mathnawî:

Dar Fazîlat-e İlm o Amal wa Qabâhat-e Jahl o Kasal

Muzaffer Kılıç

Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Türk İslam Edebiyatı ve İslam Sanatları Anabilim Dalı
Assist. Prof., Kırklareli University, Faculty of Theology,
Department of Turkish Islamic Literature and Islamic Arts
Kırklareli, Türkiye
mzffrkilic@klu.edu.tr orcid.org/0000-0002-3861-9090

Article Information/Makale Bilgisi

Article Types / Makale Türü: Research Article/Araştırma Makalesi

Received/Geliş Tarihi: 28 February/Şubat 2022

Accepted/Kabul Tarihi: 09 June/Haziran 2022

Published/Yayın Tarihi: 15 December/Aralık 2022

Pub Date Season/Yayın Sezonu: December/Aralık

Volume/Cilt: 26 **Issue/Sayı:** 2 **Pages/Sayfa:** 513-537

Cite as/Atıf: Kılıç, Muzaffer. "Ubûdî-i Gülşenî'nin *Der Fazîlet-i İlm ü Amel ve Kabâhat-i Cehl ü Kesel Adlı Mesnevisi*." *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 26/2 (Aralık 2022), 513-537. <https://doi.org/10.18505/cuid.1080578>

Kılıç, Muzaffer. "'Ubûdî-ye Gulshani's Mathnawî: *Dar Fazîlat-e İlm o Amal wa Qabâhat-e Jahl o Kasal*." *Cumhuriyet Theology Journal* 26/2 (Aralık 2022), 513-537. <https://doi.org/10.18505/cuid.1080578>

Plagiarism/İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Published by/Yayıncı: Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Theology/Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi.

Ethical Statement/Etik Beyan: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited/Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Muzaffer Kılıç).

Telif Hakkı&Lisans/Copyright&License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

'Ubûdî-ye Gulshani's Mathnawî: *Dar Fazîlat-e İlm o Amal wa Qabâhat-e Jahl o Kasal*

Abstract: In this study, the text of 'Ubûdî-ye Gulshani's mathnawi *Dar Fazîlat-e İlm o Amal wa Qabâhat-e Jahl o Kasal* (On the Virtue of Knowledge and Good Deeds and Immerit of Ignorance and Idleness), who is known to had lived in Egypt between the second half of the sixteenth century and the first half of the seventeenth century, will be examined. In this work of 359 couplets, which resembles a folk-type mathnawi and begins with a long introduction, the virtues of collecting knowledge and doing good deeds with it by avoiding ignorance and laziness as a religious obligation are mentioned. Throughout the mathnawi, the importance and obligation of seeking knowledge are emphasized by making direct quotations from the Qur'an verses and hadiths. As a matter of fact, this mathnawi, which emphasizes that the reason for the creation of mankind is to learn knowledge and find Allah, and that it should be on the path of knowledge from cradle to grave, is an example of an nasihatnâma on knowledge that is rarely seen in Ottoman literature. The only known copy of this mathnawi of 'Ubûdî is located in Istanbul University Rare Books Library, Turkish Manuscripts number 1931.

There is no information in the manuscript that determines the identity of the author other than the pseudonym of 'Ubûdî. For this reason, in order to determine the identity of the poet with the pseudonym 'Ubûdî, Ottoman sources were examined and three people using this pseudonym were discovered. Of these three people, it is seen that the poems in the 'Ubûdî-ye Gulshani's *Manâqib-e Awliyâ-ye Misr* (The Lives of Egyptian Saints) are similar in language and style to the poems in the knowledge and ignorance themed mathnawi, and even some couplets are almost the same. Based on these similarities, it was concluded that the mathnawi entitled *Dar Fazîlat-e İlm o Amal wa Qabâhat-e Jahl o Kasal* belongs to 'Ubûdî-ye Gulshani, one of those poets with the pseudonym of 'Ubûdî. There is no information about the epithet, lineage and progeny of this secluded poet whose name is not mentioned in biographical and bibliographic sources. What is known about his life is due to his work called *Manâqib-e Awliyâ-ye Misr*. 'Ubûdî, one of the living witnesses of the developments in Egypt, deals with many details about religious and social life there in *Manâqib-e Awliyâ-ye Misr*. Therefore, a lot of information about the environment he lived in and the people he was in contact with can be accessed. Based on the historical poems he wrote for various reasons such as religious and historical figures and the construction of architectural works, it is understood that 'Ubûdî was in Egypt beginning from a date before 1597 until 1611. It is known that 'Ubûdî-ye Gulshani first affiliated to Ali Safvetî Efendi, the grandson of Ibrahim-i Gulshani, one of the sheikhs of Gulshaniyya order, and then, after his death, Sheikh Hasan Efendi, Ali Safvetî Efendi's brother.

In this study, 'Ubûdî-ye Gulshani and the unknown aspects of his life will be emphasized on the occasion of his mathnawi *Dar Fazîlat-e İlm o Amal wa Qabâhat-e Jahl o Kasal*, which has not been the subject of an academic study before. This mathnawi, which starts with a long introduction in the characteristic of tawhîd in accordance with the classical order, continues with praise of the Prophet and the four caliphs. After that, the transition to the main topic is made with the title "Dar Fazîlat-e İlm o Amal wa Qabâhat-e Jahl o Kasal". There are many hadiths in the form of titles in this section. These hadiths are translated and annotated with one or more couplets and various virtues of knowledge are mentioned. In addition, there is a tale titled hikâyat (story) and a verse translation of an disciple looking for the tree of immortality in Rûmî's *Mathnawi-ye Ma'nawî*. Mathnawi ends with the khâtima section titled "Münâjât wa Khatme Kitâb". In this section, 'Ubûdî begins the pleading with the verse "Pray to me and I will respond to you" (al-Mu'min 40/60) and completes his work by praying to the person to whom his mathnawi is presented and to those who read and say amen. In this article, a brief biography of 'Ubûdî-ye Gulshani, as reflected in the sources, his works, known poems and the analysis and text of his mathnawi *Dar Fazîlat-e İlm o Amal wa Qabâhat-e Jahl o Kasal* will be included. In the analysis section, firstly, the copy of the mathnawi in the Istanbul University Rare Books Library is described, then the language, style and spelling features of the author are emphasized, and the genre and form characteristics of the work are mentioned. In the last part of the analysis section, the mathnawi is evaluated in terms of its content and its summary is given. In the conclusion section, there is a general evaluation by presenting the inferences about the work. In the second section of the article, there is transcribed text of 'Ubûdî's mathnawi *Dar Fazîlat-e İlm o Amal wa Qabâhat-e Jahl o Kasal*. The translations of quotations such as Qur'an verses, hadiths and proverbs in the text are given and their sources are shown in the footnotes. In addition, the verses and hadiths given in translation and the stories and quotations taken from other sources are identified and their sources are shown.

Keywords: Sixteenth and Seventeenth Centuries, 'Ubûdî, Gulshaniyye, Egypt, Knowledge-Deed, Ignorance-Idleness, Nasihatnâma.

Ubûdî-i Gülşenî'nin *Der Fazîlet-i İlm ü Amel ve Kabâhat-i Cehl ü Kesel* Adlı Mesnevisi

Öz: Bu çalışmada 16. yüzyılın ikinci yarısı ile 17. yüzyılın ilk yarısında Mısır'da yaşadığı bilinen Ubûdî-i Gülşenî'nin *Der Fazîlet-i İlm ü Amel ve Kabâhat-i Cehl ü Kesel* adlı mesnevisinin metni ele alınacaktır. Halk tipi mesnevileri andıracak tarzda uzun bir mukaddime ile başlayan 359 beyitlik bu eserde, dinî bir yükümlülük olarak cehalet ve tembellikten sakınarak ilim tahsilinin ve onunla amel etmenin

faziletlerinden bahsedilmektedir. Mesnevi boyunca ayet ve hadis-i şeriflerden iktibaslar yapılarak ilmin önemi ve farz oluşu üzerinde durulur. Nitekim insanoğlunun yaratılış sebebinin ilim öğrenip Allah'ı bulması olduğunu ve beşikten mezara kadar ilim yolunda olması gerektiğini vurgulayan bu mesnevi, Osmanlı edebiyatında örneğine az rastlanan ilim konulu bir nasihatnâme örneğidir. Ubûdî'nin bu mesnevisinin bilinen tek nüshası İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar 1931 numarada yer almaktadır.

Nüşhada Ubûdî mahlası dışında müellifin hüviyetini belirleyici herhangi bir malumat bulunmaz. Bu nedenle Ubûdî mahlaslı şairin hüviyetini tespit etmek amacıyla Osmanlı kaynakları incelenmiş ve bu mahlası kullanan üç kişiye tesadüf edilmiştir. Bu üç zattan Ubûdî-i Gülşenî'nin *Menâkıb-ı Evliyâ-yı Mısır*'ındaki şiiirlerinin, ilim-cehalet konulu mesnevideki şiiirlerle dil ve üslup bakımından benzeştiği, hatta bazı beyitlerin neredeyse aynı olduğu görülmektedir. Bu benzerliklerden hareketle *Der Fazîlet-i İlm ü Amel ve Kabâhat-i Cehl ü Kesel* adlı mesnevinin Ubûdî mahlaslı zatlardan Ubûdî-i Gülşenî'ye ait olduğu kanaatine varılmaktadır. Biyografik ve bibliyografik kaynaklarda ismi zikredilmeyen bu gözlerden uzak kalmış şairin künye, nesep ve nesline dair malumat bulunmamaktadır. Hayatı hakkında bilinenler ise *Menâkıb-ı Evliyâ-yı Mısır* adlı eseri dolayısıyladır. Mısır'daki gelişmelerin canlı tanıklarından biri olan Ubûdî, oradaki dinî ve sosyal hayata dair pek çok ayrıntıyı *Menâkıb-ı Evliyâ-yı Mısır* adlı eserinde ele almaktadır. Böylelikle onun içerisinde bulunduğu muhit ve irtibat kurduğu şahıslara dair birçok bilgiye ulaşılabilmektedir. Dinî ve tarihî şahsiyetler ve mimari eserlerin inşası gibi çeşitli sebeplerle kaleme aldığı tarih manzumelerinden hareketle Ubûdî'nin 1597 öncesi bir tarihten 1611 senesine kadar Mısır'da bulunduğu anlaşılmaktadır. Ubûdî-i Gülşenî'nin önce Gülşeniyye tarikati şeyhlerinden İbrahim-i Gülşenî'nin torunu Ali Safvetî Efendi'ye, onun vefatından sonra da Ali Safvetî Efendi'nin kardeşi Şeyh Hasan Efendi'ye intisap ettiği bilinmektedir.

Bu çalışmada daha önce akademik bir çalışmaya konu olmayan *Der Fazîlet-i İlm ü Amel ve Kabâhat-i Cehl ü Kesel* adlı mesnevisi vesilesi ile Ubûdî-i Gülşenî ve hayatının bilinmeyen yönleri üzerinde durulacaktır. Klasik tertibe uygun bir biçimde tevhid mahiyetinde uzun bir mukaddime ile başlayan bu mesnevi, nâ't-ı Nebî ve çehâr-yâr-ı güzîn methiyle devam eder. Akabinde "Der Fazîlet-i İlm ü Amel ve Kabâhat-i Cehl ü Kesel" başlığıyla asıl konuya geçiş yapılır. Bu bölümde başlık şeklinde birçok hadis bulunmaktadır. Bu hadisler bir veya birkaç beyitle tercüme-şerh edilerek ilmin muhtelif faziletlerinden bahsedilmektedir. Ayrıca *hikâyet* başlıklı bir kısma ile Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin *Mesnevi-i Ma'nevî*'sindeki ölümsüzlük ağacını arayan tâlibin hikâyesinin manzum bir tercümesi yer almaktadır. Mesnevi, "Münâcât ve Hatm-i Kitâb" başlıklı hâtîme bölümü ile son bulmaktadır. Bu bölümde Ubûdî, "Bana dua edin size icabet edeyim" (el-Mü'min 40/60) ayetiyle münacata başlar ve mesnevisinin sunulduğu zât ile okuyup âmin ile mukabele edenlere dua ederek eserini tamamlar. Bu makalede, Ubûdî-i Gülşenî'nin, kaynaklara yansıdığı kadarıyla kısa bir biyografisi, eserleri, bilinen şiiirleri ile *Der Fazîlet-i İlm ü Amel ve Kabâhat-i Cehl ü Kesel* adlı mesnevisinin inceleme ve metnine yer verilecektir. İnceleme kısmında ilk olarak mesnevinin İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde bulunan nüshasının tavsifi yapılmakta, ardından müellifin dil, üslup ve imla özellikleri üzerinde durularak eserin tür ve şekil hususiyetlerinden bahsedilmektedir. İnceleme kısmının son bölümünde mesnevinin muhteva bakımından değerlendirmesi yapılarak özeti verilmektedir. Sonuç bölümünde eserle ilgili çıkarımlar sunularak genel bir değerlendirme yer almaktadır. Makalenin ikinci bölümünde Ubûdî'nin *Der Fazîlet-i İlm ü Amel ve Kabâhat-i Cehl ü Kesel* adlı mesnevisinin transkripsiyonlu metni yer almaktadır. Metinde geçen ayet, hadis, kelâm-ı kibar gibi iktibasların meal ve tercümeleri verilerek kaynakları dipnotta gösterilmektedir. Ayrıca mealen verilen ayet ve hadislerle diğer kaynaklardan alınan hikâye ve alıntılar tespit edilerek kaynakları gösterilmektedir.

Anahtar Kelimeler: 16.-17. yüzyıl, Ubûdî, Gülşeniyye, Mısır, İlim-Amel, Cehalet-Tembellik, Nasihatnâme.

Giriş*

Bilgisizlik ve cehaletin zıddı olarak tanımlanan ilim, Kur'ân-ı Kerim'in birçok ayetinde Allah'a nispetle anılmış ve âlimü'l-gayb ve 'ş-şehâde olan (görüneni ve gizli olanı bilen) Allah, ayetlerde âlim, alîm, habîr ve hâfız gibi isim ve sıfatlarla zikredilmiştir. "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?" ayetiyle ilim sahibinin cahilden üstün olacağını buyuran Allah, kullarından "Ey Rabbim! İlimimi artır!" diye dua etmelerini ister.¹ Diğer yandan Hz. Peygamber, "İlim talep etmek kadın, erkek bütün Müslümanlara farzdır", "İlim, Çin'de de olsa ona talip olun"² sözleri başta olmak üzere birçok hadisinde ilmin fazilet ve üstünlüklerini överek teşvik etmektedir. Bu

* Ubûdî'nin bu mesnevisinden beni haberdar eden ve okuyarak değerli katkıları sunan saygıdeğer hocam Dr. İsa Akpınar ile eserdeki Arapça metin ve hadislerin tercümesinde yardımlarını esirgemeyen muhterem hadis hocası Prof. Dr. Halit Özkan'a teşekkürlerimi arz ederim.

¹ İlhan Kutluer, "İlim", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/109-114; Yusuf Şevki Yavuz, "İlim", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/108-109; *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, çev. Halil Altıntaş-Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011), Tâhâ 20/114, ez-Zümer 39/9, el-Mücâdele 58/11, Fâtır 35/28.

² İbn Mace, *Mukaddime*, 17; Beyhakî, *Şuabu'l-İman*, 2/254.

ilahi emir, Türk-İslam şairlerinde yankı bulmuş ve ilim tahsilini teşvik amacıyla ayet, hadis, menkabe ve kıssalardan iktibaslarla ilmin fazileti ile âlimlerin üstünlükleri muhtelif eserlerde işlenmiştir.

Osmanlı edebiyatında ilim ve ilim tahsilinin zaruret ve faziletlerinden bahseden Tokatlı İshâk Efendi'nin (öl. 1100/1688) oğlu Fazlullah için telif ettiği *Nazmu'l-Ulum*'u³ yahut Nâbî'nin (ö. 1124/1712) oğlu Ebülhayr Mehmed Çelebi için kaleme aldığı *Hayriyye*'si⁴ gibi nasihatnameler bulunmaktadır. Bu ve bunun gibi eserlerde, toplum yahut fertleri eğitmek amacıyla kaleme alınan ahlaki ve didaktik eserler olmaları sebebiyle öğretici ve ahlaki öğütler çoğu zaman ayet, hadis ve kıssalarla delillendirilmektedirler.⁵

Bu makalede, bazı yönlerden yukarıdaki mesnevilerle benzerlik gösteren Ubûdî-i Gülşenî'nin *Der Fazîlet-i İlm ü Amel ve Kabâhat-i Cehl ü Kesel* adlı mesnevisi incelenecektir. Bu mesnevi, birçok yönüyle dinî ve toplumsal mevzular başta olmak üzere iyi ve güzel olana yönlendirmek, yasak ve çirkin olandan da men' etmek amacıyla yazılacağı nasihatnamelerden ayrılmaktadır. Mesnevîde, insanlığın yaratılış sebebinin Allah'ı bulmak olduğu ifade edilmekte ve İslam, din, iman, fıkıh, hadis ve Kur'an'ın manasının ancak ve ancak ilimle malum olduğundan bahsedilmektedir. Ayet ve hadislerden iktibaslar ve temsil yollu kıssalarla ilim tahsilinin fazilet ve neticelerini konu alan bu mesneviyi, dinî-didaktik mesneviler sınıfında ilim konulu bir nasihatname olarak tasnif etmek mümkündür.⁶

Mesnevinin bilinen tek nüshası, İstanbul Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar No: 1931'de yer almaktadır. Nüshada, Ubûdî mahlası dışında şairin hüviyetine dair malumat bulunmamaktadır. Eserin müellifini tespit etmek amacıyla incelenen kaynaklarda Ubûdî mahlaslı üç kişiye rastlanılır. İlki, Süleymaniye Medresesi müderrisi Abdullah Ubûdî Efendi'dir (öl. 1008/1600). Ubûdî mahlasıyla şöhret bulsa da şiirle iştiğal etmediği rivayet edilen Abdullah Efendi'nin; Alanya'da doğduğu, medrese tahsili için İstanbul'a geldiği, Hoca Sadeddin Efendi'den mülazım olduğu, müderrislikle ömrünü tamamladığı⁷ ve 1008/1600 Haziran'ında vefat ettiği bilinmektedir.⁸

İkincisi, *Menâkıb-ı Evliyâ-yı Mısır*'ın müellifi Ubûdî-i Gülşenî'dir. Ubûdî, önce Gülşeniyye piri İbrahim-i Gülşenî'nin torunu Ali Safvetî Efendi'ye, onun vefatından sonra da Ali Safvetî Efendi'nin kardeşi Şeyh Hasan Efendi'ye intisap etmiştir. Mısır'da yaşadığı bilinen⁹ şairin, Muhyî-i Gülşenî'nin (öl. 1013/1604) vefatına düştüğü tarih ve Gülşenîliği sebebiyle pek çok çalışmada ismi zikredilse de hayatı hakkında yeterli malumat bulunmamaktadır.¹⁰

Üçüncüsü ise Ankara Millî Kütüphane No: FB 262'de yer alan Bâkî *Dîvânı*'n nüshasının derkenarında şiirleri bulunan Abdurrahman Ubûdî'dir.¹¹ Bu şiirler Ahmet İçli tarafından neşredilmiştir. İçli, 'Li-kâtibihi, li-nâmîkihi, li-kâtibihi'l-fakîr' gibi başlıklar bulunan Ubûdî mahlaslı şiirlerin hat ve yazı özellikleri itibarıyla benzer olması ve Arapça bir şiir tercümesindeki 'Terceme li-Muharririhâ Abdurrahman el-ḥakîr' [30^a] başlığından hareketle şiirlerin Abdurrahman Ubûdî adlı bir şaire ait olduğu tespitinde bulunmuştur. İçli, Abdurrahman Ubûdî'nin şiirlerinin Ubûdî-i Gülşenî'ye ait olma ihtimali üzerinde dursa da onun *Menâkıb-ı Evliyâ-yı Mısır*'ındaki şiirlerden muhteva ve üslup bakımından farklı olduğunu ifade etmektedir.¹²

Abdullah Ubûdî Efendi'nin şiirle meşgul olmadığı, Abdurrahman Ubûdî'nin şiirlerinin de Ubûdî-i Gülşenî'nin üslubundan farklı olduğu bilinmektedir. Ancak *Der Fazîlet-i İlm ü Amel ve Kabâhat-i Cehl ü Kesel* adlı bu mesnevîdeki beyitlerin bir kısmı üslup, kelime

³ Bayram Özfırat, "Tokat'ın 17. Yüzyıl Âlim Şairlerinden İshâk Bin Hasan Tokatî ve Nazmu'l-Ulum Adlı Mesnevîsi", *Turkish Studies*, 8/1 (2013), 2065-2084.

⁴ Nâbî, *Hayriyye*, Haz. Mahmut Kaplan (PDF: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2019).

⁵ Mahmut Kaplan, "Manzûm Nasihat-nâmelerde Yer Alan Konular", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 9 (2001), 172-179.

⁶ Ahmet Kartal, *Doğu'nun Uzun Hikâyesi: Türk Edebiyatında Mesnevi* (İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2013) 147-154.

⁷ *Târîh-i Sîlsile-i Ulemâ* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Kütüphanesi, 2142), 210^{a-b}.

⁸ Nev'îzâde Atâyî, "el-Mevlâ 'Ubûdî ('Ubûdî)", *Hadâ'îku'l-Hakâ'ik fi Tekmilîti's-Şakâ'ik [Nev'îzâde Atâyî'nin Şakâ'ik Zeyli]*, haz. Suat Donuk (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay, 2017) 2/1127,1189-1190; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, haz. Nuri Akbayar, Eski Yazıdan Akt. Seyit Ali Kahraman (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay, 1996), 1/84; Cahid Baltacı, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri* (İstanbul, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları 2005) 2/577, 666, 744, 805, 821.

⁹ Hünkâr Soyutürk, *Ubûdî'nin Menâkıb-ı Evliyâ-yı Mısır'ı (Giriş-Gramer İncelemesi-Metin-Sözlük-Notlar-Tıpkı Basım)* (İstanbul: Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009) 18.

¹⁰ Önder Yaşar, *Muhyî-i Gülşenî [ö. 1604] Dîvânı (İnceleme-Metin)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi 2019), 5-11; Muhsin Macit, "Osmanlı Kültür ve Sanatında İbrahim Gülşenî'nin İşlevi", *Bilig*, 60 (2012), 201; Ahmet İçli, "Ubûdî ve Türkçe Şiirleri", 10-11; Ahmet İçli, "Ubûdî, Abdurrahman, Dervîş Ubûdî (?), Ubûdî el-Gülşenî (?)", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (09.02.2022).

¹¹ Bâkî, *Dîvân* (Ankara: Millî Kütüphane, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 262) vr. 46.

¹² Ahmet İçli, "Ubûdî ve Türkçe Şiirleri", *Bilimsel Eksen-Sicentific Axis-Научный Меридиан*, 25 (2018), 11-12.

tercihi ve eda bakımından *Menâkıb-ı Evliyâ-yı Mısır*'daki Ubûdî-i Gülşenî'nin şiirleri ile benzerlik göstermektedir. Ayrıca Ubûdî'nin hayatı incelendiğinde *Mesnevî-i Manevî*'yi okuduğu ve Mevlevîlikle alakalı Mısır'daki gelişmeleri *Menâkıb-ı Evliyâ-yı Mısır*'ına aldığı bilinmektedir.¹³ Bu çalışmanın konusu olan manzumede *Mesnevî-i Ma'nevî*'den bir bölümün tercümesinin bulunması, bu eserin ona ait olacağına dair kanaatleri desteklemektedir. Nitekim üslup, kelime tercihi ve eda olarak -aşağıda birkaç beyitlik örnek sunulan şiirlerden hareketle- çalışmamıza konu olan manzumenin *Menâkıb-ı Evliyâ-yı Mısır*'ın müellifi Ubûdî-i Gülşenî'ye ait olduğunu söylemek mümkündür:

<i>Menâkıb-ı Evliyâ-yı Mısır</i> ¹⁴	<i>Manzûme-i Ubûdî</i> ¹⁵
Çün ki yüz dânedür bu ebyâti Halka tesbîh-i şubh u şâm eyle	Zabıt için sâl-i devri âyâtın Üç yüz altmış éyitdüm ebyâtın
Taze tut gül gibi ehibbâsın Düşmeni var-ısa cüdâm eyle	Tâze tut bâğ-ı 'ömrini her bâr Eyle iki cihânda ber-hurdâr
Okıyup dinleyüp diyen âmin Ola iki cihânda jamdan emîn	Okıyup dinleyen dâyen âmin Ola dâreynde belâdan emîn

1. Ubûdî-i Gülşenî'nin Hayatı, Eserleri ve Şiirleri

Menâkıb-ı Evliyâ-yı Mısır adlı eserdeki malumat, Ubûdî-i Gülşenî'nin 16. yüzyılın ikinci yarısı ile 17. yüzyılın ilk yarısında Mısır'da yaşadığını ve Gülşeniyye tarikatine mensup olduğunu göstermektedir. Ubûdî'nin nesebi, nesli ve künyesi bilinmemektedir. Ancak Eleazar Birnbaum, onun Kahire Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki (MS 2822 T) *Menâkıb-ı Evliyâ-yı Mısır* nüshasını tanıtırken künyesini, "Kahire Gülşenî tarikatı şeyhi Ubûdî Gülşenî Hasan Efendi" şeklinde ifade eder. *Menâkıb-ı Evliyâ-yı Mısır*'da yahut Gülşeniyye silsilesinde Ubûdî'nin şeyh olduğuna dair herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra *Menâkıb-ı Evliyâ-yı Mısır*'da Ubûdî'nin önce Ali Safvetî Efendi'ye (1005/1597) sonra da Şeyh Hasan Efendi'ye (doğ. 960/1552-öl. 1024/1615) mürit olduğu bilinmektedir. Birnbaum'un Ubûdî'yi "Gülşenî Şeyhi Hasan Efendi" olarak takdim etme sebebinin, Alî Safvetî'nin halifesi Şeyh Hasan Efendi'den bahsedilen bölümde adı geçen Ubûdî'nin, Şeyh Hasan Efendi ile karıştırılmasından kaynaklandığı tahmin edilmektedir.¹⁶

Ubûdî'nin Ahmet Hayâlî'nin (öl. 977/1569) vefatı üzerine Gülşenî şeyhi olan Ali Safvetî Efendi'ye (öl. 1005/1597) intisap ettiği bilinmektedir. 1569-1597 yılları arasında şeyh makamında bulunan Ali Safvetî'nin vefatı üzerine terkibent şeklinde bir mersiyesi bulunan Ubûdî'nin, ona ne zaman intisap ettiği bilinmemektedir. Ancak vefatı üzerine yazdığı mersiye, 1597'den önceki bir tarihte Mısır'da, Ali Safvetî'nin çevresinde bulunduğu göstermektedir.¹⁷

Menâkıb-ı Evliyâ-yı Mısır'da Şeyh Hasan Efendi'nin (doğ. 960/1552-öl. 1024/1615) hizmetlerinden bahsettiği bölümde kendini "el'ân tarikatchileri olan Dervîş Ubûdî bendeleri" şeklinde takdim eden Ubûdî'nin, Ali Safvetî Efendi'den sonra onun halifesi ve kardeşi Şeyh Hasan Efendi'ye intisap ettiği anlaşılmaktadır.¹⁸ Ayrıca Muhyî-i Gülşenî'nin talebesi olduğu ve onun vefatına tarih düştüğü bilinmektedir.¹⁹

Kelâmî-i Rûmî'nin (öl. ?) *Vekâyi'-i Ali Paşa* adlı eserinde Ali Paşa'nın Mısır'a tayini üzerine (1009/1601'de) Ubûdî tarafından kaleme aldığı 'geldi' redifli bir şiir bulunmaktadır.²⁰ *Vekâyi'-i Ali Paşa*, Yavuz Ali Paşa'nın (öl. 1013/1604) III. Mehmed (öl. 1012/1603)

¹³ bk. *Menâkıb-ı Evliyâ-yı Mısır*, 275-285.

¹⁴ bk. *Menâkıb-ı Evliyâ-yı Mısır*, 246-247.

¹⁵ bk. İstanbul Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar No: 1931, 12^b-14^a [Beyit No: 326, 357, 359].

¹⁶ Eleazar Birnbaum, "Turkish Collective Biographical Manuscripts In Cairo University Library, II: Works By 'Ubûdî Gülşenî, Nazmîzâde Murtazâ, Gazzîzâde 'Abdullatif, and The "Anonymous" Tezkeret ül-Evliyâ", *Journal Of Turkish Studies: Hasibe Mazioğlu Armağanı*, Harvard University, 21 (1997) 81-83; Ahmet İçli, "Ubûdî ve Türkçe Şiirleri", 10-11; Hünkâr Soytürk, *Ubûdî'nin Menâkıb-ı Evliyâ-yı Mısır*'ı, 24-34, 186.

¹⁷ Hünkâr Soytürk, *Ubûdî'nin Menâkıb-ı Evliyâ-yı Mısır*'ı, 236-247.

¹⁸ Hünkâr Soytürk, *Ubûdî'nin Menâkıb-ı Evliyâ-yı Mısır*'ı, 186.

¹⁹ Mustafa Koç, *Muhyî-i Gülşenî: Baleybelen İlk Yapma Dil* (İstanbul: Klasik Yayınları, 2005) 43; Önder Yaşar, *Muhyî-i Gülşenî [ö. 1604] Dîvânı*, 5-11.

²⁰ Kelâmî-i Rûmî, *Vekâyi'-i Ali Paşa [Yavuz Ali Paşa'nın Mısır Valiliği (1601-1603)]*, 281-282.

tarafından Mısır Beylerbeyliğine atanması üzerine kaleme alınan bir eser olup Yavuz Ali Paşa'nın 1009-1012/1601-1603 tarihleri arasında Mısır'daki faaliyetlerini ve Mısır'daki pek çok hadiseyi konu edinmektedir. Ali Paşa'yı karşılayacak tarzda yazılan bu manzume-deki bazı beyitlerden Ubûdî'nin eski beylerbeyi Hızır Paşa'dan şikayetçi olduğu²¹ bazı beyitlerden de Ali Paşa'nın gelişinden ziyadesiyle memnun olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu şiir, Ubûdî'nin 1009/1601 tarihinde ve öncesinde Mısır'da bulunduğu delildir:

*Celâlu'llâha mazhar olmağ-ile vâlî-i evvel
Kudûmiyle vilâyet halkına kaht u vebâ geldi*

*Cemâl ü lutf-ı Hakkın mazharı mir'ât-ı sulţânî
Cilâsın merd-i şâdıkla şafâ-yı dil gınâ geldi*

Menâkıb-ı Evliyâ-yı Mısır adlı eseri, Mısır beylerbeyi Damat Mehmed Paşa'nın (öl. 1030/1621) emriyle kaleme alınmıştır. 1015/1607 Nisan'ında Mısır Beylerbeyliğine tayin edilen Mehmet Paşa'nın ise dört yıllık hizmetten sonra 1020/1611 tarihinde İstanbul'a çağırıldığı bilinmektedir.²² Eserdeki methiyeler, *Menâkıb*'ın Mehmed Paşa'nın Mısır valiliği esnasında (1607-1611) tamamlanarak kendisine sunulduğunu göstermektedir.²³

Ubûdî'nin bağlı bulunduğu Gülşenî tarikatının temelleri, İbrâhim Gülşenî (öl. 940/1534) tarafından Kahire Bâbüzüveyle'de atılmıştır. Hilafet merkezinin Mısır olduğu ve müritlerin icazet almak amacıyla Mısır'a gittikleri bilinmektedir.²⁴ Ubûdî'nin ne zaman Mısır'a gittiği ve orada ne kadar kaldığı bilinmemektedir. Ancak Ubûdî'nin tarih manzumelerinden hareketle Ali Safvetî Efendi'nin vefatından (öl. 1005/1597) önceki bir tarihten Mehmed Paşa'nın valilik dönemine kadar (1607-1611) Mısır'da bulunduğu tahmin edilmektedir. Bunlardan hareketle Ubûdî'nin hayatı hakkında bilinenlerin, 1597'den önceki bir tarihten 1611 tarihlerine kadarki Mısır yaşantısından ibaret olduğu söylenebilir.

1.1. Eserleri

Ubûdî-i Gülşenî'nin bilinen eserlerinin ilki, *Terceme-i Mürşidü'z-Zevâd* ve *Kitâb-ı Mürşidü'z-Zevâd* olarak da bilinen *Menâkıb-ı Evliyâ-yı Mısır*'dır (tlf. 1005/1596). Eleazar Birnbaum, bu eserin Kahire Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki (MS 2822 T) nüshasını tanıtırken ayrıca *Âdâb-ı Ziyâret-i Kubûr* ve *Menâkıb-ı Evliyâ* adıyla Almanya Millî Kütüphanesi'nde (Berlin Staatsbibliothek Ms. Or. Oct.1608) bir başka nüshanın olduğuna işaret etmektedir.²⁵ Bu eserin ayrıca *Terceme-i Mürşidü'z-Zevâd* yahut *Kitâb-ı Mürşidü'z-Zevâd* (tlf. 1005/1596) adıyla kayıtlı "*Terceme-i Kitâb-ı Mürşidü'z-Züvvâr fi Ziyâret-i Karâfeti ve'l-Ebrâr be-emr-i Vezîr Mehemmed Paşa yesser'allâhu mâ yeşâ kapudân-ı sâbık*" başlıklı Ankara Millî Kütüphâne nüshası (No: 5279) bulunmaktadır. Bu nüshanın muhtelif yerlerinde, Ubûdî'nin kendi hattı olduğunu düşündürülen işaretlere ve zahriyyesinde sonradan kurşun kalemle yazıldığı anlaşılan Ubûdî'nin el yazısı olduğuna dair kayıtlara rastlanmaktadır.²⁶ Gülşenilik ve Mevlevîlik literatüründe önemli bir yer tutan bu menakıbnâme²⁷ asrının oldukça önemli tanıklarından biri olup ilk olarak 1262/1845-46'da Dârü't-tibâati'l-âmire'de neşredilmiştir.²⁸ Günümüzde ise Hünkâr Soytürk, Kahire Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki nüshadan hareketle yüksek lisans tezi hazırlamıştır.²⁹ Bu eser ayrıca Cemâleddin Hulvî'nin (öl.

²¹ 1006-1010/1598-1601 tarihleri arasında Mısır Beylerbeyliği yapan Hızır Paşa zamanında, kıtlık ve fitneden dolayı çıkan karışıklık sebebiyle azledildiği bilinmektedir. Özen Tok, *XVII. Yüzyılda Mısır Eyaleti* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2002), 153-154.

²² Hünkâr Soytürk, *Ubûdî'nin Menâkıb-ı Evliyâ-yı Mısır*'i, 22-23.; Mahmut Ak, "Mehmed Paşa Damad", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/504-505.

²³ Eleazar Birnbaum, "Turkish Collective Biographical Manuscripts In Cairo University Library, II", 81-83; Hünkâr Soytürk, *Ubûdî'nin Menâkıb-ı Evliyâ-yı Mısır*'i, 28-29.

²⁴ Mustafa Kara, "Gülşeniyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996) 14/256-257.

²⁵ Eleazar Birnbaum, "Turkish Collective Biographical Manuscripts In Cairo University Library, II, 81-83; Ahmet İçli, "Ubûdî ve Türkçe Şiirleri", 10-11.

²⁶ "Kitâb-ı Mürşid ez-zevâd (tezkiye ve menâkıb), İbrâhîm Gülşenî'den uzun bahisler var, mütercim ve müellif Dervîş 'Ubûdî'nin el yazısı ile (müellif yazısı) manzum-mensur, tarih 1005/1596'dan sonra"; "Müellif yazısı ile, yeryüzünde ele geçen orijinal tek nüsha, Kapudan-ı Derya Vezir Mehemmed Paşa'nın emri ile yazılmıştır (I. Ahmed'in saltanatı zamanında)." Ubûdî [Dervîş Ubûdî, Ubûdî-i Gülşenî], *Terceme-i Mürşidü'z-Zevâd*, Millî Kütüphâne 5279.

²⁷ Side Emre, *İbrahim-i Gulshani and the Khalwati-Gulshani Order: Power Brokers in Ottoman Egypt*, ed. Rachida Chih vd. (Leiden: Brill, 2017, XI+431).

²⁸ Ubûdî [Gülşenî Hasan Efendi], *Menakıb-ı evliya-ı Mısır*, çev. Salih (Bulak: Dârü't-tibâati'l-âmire, 1262), 151.

²⁹ Hünkâr Soytürk, *Ubûdî'nin Menâkıb-ı Evliyâ-yı Mısır*'i, IX+441+136.

1064/1654] *Lemezât-ı Hulvîyye ez Lemezât-ı Ulviyye*'sinin (tlf. 1030/1621) kaynaklarından olup *Lemezât*'da *Menâkıb-ı Ubûdî Dede* şeklinde zikredilmektedir.³⁰

Ubûdî'nin diğer eseri ise İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde (TY 1931) bulunan *Der Fazilet-i İlm ü Amel ve Kabâhat-i Cehl ü Kesel* adlı mesnevisi olup çalışmanın ikinci bölümünde tanıtılacaktır.

1.2. Ubûdî'nin Şiirleri

Ubûdî'nin *Menâkıb-ı Evliyâ-yı Mısır* adlı eserinde; terkibent, kaside, gazel ve mesnevi nazım şekilleriyle yazılmış şiirleri bulunmaktadır. Bunun dışında Kelâmî'nin *Vekâyi-i Ali Paşa*'sında bir gazeline rastlanmaktadır.³¹ Ubûdî'nin şiirlerinde tahkiyevî tarzın belirleyici bir üslup özelliği olduğu söylenebilir. Onun çeşitli şekillerde yazılan şiirlerinden bir kısmı şu şekildedir:

Menâkıb-ı Evliyâ-yı Mısır, Mısır'daki Mevlevî binaları ile şeyhlerinin zikredildiği "Menâkıb-ı Âsitâne-i Celâlî'd-dîn-i Rûmî der-Mısır" başlıklı bölümüyle Mevlevî literatürünün önemli kaynaklarından.³² 14. asırda Şeyh Sadaka'nın müritlerinden Emir Sunkur-ı Sadi tarafından Salîbe semtinde inşa ettirilen bir zaviye, Ali Safvetî Efendi'nin dervişi Defterdar Sinan Paşa'nın katkılarıyla onarılmıştır. 1005/1596-97 yılında büyük bir ziyafet tertip edilerek yapılan açılış merasiminde Sinan Bey, Nimeti Dede'ye hil'at giydirmiştir. Bu tarihte gerçekleşen ilk Mevlevî ayininde Ubûdî de bulunmuş ve bu merasimi anlatan 29 beyitlik kaside kaleme almıştır.³³

Cem' oldı o bezme bay u fakîr

Niçe tâcir niçe sipâh u emîr

...

Cümle ervâh-ı mü'minîne hemîn

Raḥmetün yâ ilâhî eyle qarîn

Ubûdî, Şeyhi Ali Safvetî'nin (öl. 1005/1597) vefatı üzerine terkibent şeklindeki mersiye yazmıştır:³⁴

Fânîdür fânî işbu çarḥ-ı nigûn

Yoğ-iken geldi emr-i kün fe yekûn

...

Okıyup diñleyüp dèyen âmîn

Ola iki cihânda ğamdan emîn

Ubûdî, Ali Safvetî Efendi'nin kardeşi ve halifesi Şeyh Hasan Efendi'nin (doğ. 960/1552-öl. 1024/1615) hizmetlerinden bahsettiği bölümde, Hasan Efendi'nin meydanların onarımı ile Hankâh inşa ettirdiği yıla tarih düşmüştür:³⁵

Bu Mısır-ı Câmî' içre sultân-ı ehl-i ḥalvet

'Uşşâka kıldı bünyâd bir ḥânḳâh-ı 'uzlet

...

Çün kim kemâle érdi dèdi 'Ubûdî târiḥ

Âyini pâk meydân-ı miḥrâb-ı ehl-i sünnet [74^a]

[آئینی پاک میدان محراب اهل سنت] 1006/1597-98

³⁰ Mahmud Cemaleddin el-Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye ez Lemezât-ı Ulviyye (Yüce Velilerin Tatlı Halleri)* haz. Mehmet Serhan Tayşi (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1993) 31; Mahmud Cemaleddin el-Hulvî, *Lemezât*, Millet Yazma Eserler Kütüphanesi, Ali Emiri Şer'iyye 1100, vr. 7^a.

³¹ Kelâmî-i Rûmî, *Vekâyi-i Ali Paşa [Yavuz Ali Paşa'nın Mısır Valiliği (1601-1603)]*, haz. Soner Demirsoy (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2012), 281-282.

³² Hünkâr Soytürk, *Ubûdî'nin Menâkıb-ı Evliyâ-yı Mısır*'i, 31.

³³ Mustafa Koç, "Kâhire Mevlevîhaneleri", *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 1 (2006), 107; Hünkâr Soytürk, *Ubûdî'nin Menâkıb-ı Evliyâ-yı Mısır*'i, 280-284.

³⁴ Hünkâr Soytürk, *Ubûdî'nin Menâkıb-ı Evliyâ-yı Mısır*'i, 236-247.

³⁵ Hünkâr Soytürk, *Ubûdî'nin Menâkıb-ı Evliyâ-yı Mısır*'i, 186.

Menâkıb-ı Evliyâ-yı Mısır'da Celîl Çelebi'nin (?) hilâfetnâme ile Kahire Mevlevîhanesi'ne tayin edilmesinin anlatıldığı bölümde Ubûdî'nin *Mısruñ* redifli yedi beyitlik bir gazeli bulunmaktadır:³⁶

Şorarsañ n'eydüğün peygâm-ı Mısruñ
Ki olmuş ümm-i dünyâ nâmı Mısruñ
...
Maķâm-ı evliyâ vü enbiyâdur
'Ubûdî farzdur ikrâmı Mısruñ

Ayrıca Celîl Çelebi'nin hacca niyetlenmesi üzerine kaleme aldığı *Kasîde-i Menâsikü'l-Hac* başlıklı 30 beyitlik bir kasidesi bulunmaktadır:³⁷

Ĥamdülillâh ki şeh-i muhsin ü vehhâb-ı ģanî
Fuķarâ kullarına eyledi ihsân seni
...
Cedd-i a'lâñ gibi ma'nî-i Mevlânâya
Dilerüz mazhar êde ĥazret-i Allâh seni

Vekâyi'-i Ali Paşa'da Ubûdî'nin, Mehmed Paşa'nın beylerbeyi olarak atanmasına yazdığı "geldi" redifli bir gazeli bulunmaktadır:

Bi-ĥamdi'llâh Ĥudâdan Mısra rahmet hem atâ geldi
Gidüp zulmât-ı zulm ü nür-ı 'adl-i Muştafâ geldi
...
Zuhûr êtdi bu ma'nâ zıll-i Ĥak Sulţân Meĥammedden
'Alî Paşa 'adâletle vezîr-i pâdişâ geldi
...
Ayağına nişâr-ı mâ-melek kıldı kamu a'yân
'Ubûdî faķr ehlerinden du'â birle şenâ geldi³⁸

2. Ubûdî-i Gülşenî'nin *Der Fazîlet-i İlm ü Amel ve Kabâhat-i Cehl ü Kesel* Adlı Mesnevisi

Öğüt vermek amacıyla kaleme alınan bu manzume, Ubûdî'nin gün ışığına çıkmayan eserlerinden biridir. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar'da (No: 1931) bulunan eserin serlevhasında herhangi bir başlık bulunmamaktadır. Zahrîyesinde farklı bir kalem ve hatla yazılmış *Manzûme-i Ubûdî* kaydı bulunsa da bunun sonraki dönemde kitabın teşhisi amacıyla yazıldığı tahmin edilmektedir. Yazmada herhangi bir tesmiye bulunmasa da mesnevinin asıl konunun işlendiği bölümünde "Der Fazîlet-i İlm ü 'Amel ve Ĥabâĥat-i Cehl ü Kesel" başlığı yer almaktadır. Mesnevinin muhtevasını ifade eden bu kapsayıcı başlığın, eserin ismi olması kuvvetle muhtemeldir.

2.1. Nûsha Özellikleri

Bu kısa mesnevi, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar 1931'de yer almaktadır. Serlevhalı bu yazmada ferağ kaydına, müellif/müstensih adına ve istinsah tarihine dair herhangi bir kayda rastlanmamaktadır. Bununla birlikte Ubûdî'nin *Menâkıb Evliyâ-yı Mısır*'ında bu esere dair herhangi bir işarete bulunmaması, mesnevinin *Menâkıb*'dan sonraki bir dönemde kaleme alındığını düşündürmektedir.

³⁶ Hünkâr Soytürk, *Ubûdî'nin Menâkıb-ı Evliyâ-yı Mısır*'i, 287-288.

³⁷ Mustafa Koç, "Kâhîre Mevlevîhaneleri", 109-110; Hünkâr Soytürk, *Ubûdî'nin Menâkıb-ı Evliyâ-yı Mısır*'i, 289-292.

³⁸ Kelâmî-i Rûmî, *Vekâyi'-i Ali Paşa [Yavuz Ali Paşa'nın Mısır Valiliği (1601-1603)]*, haz. Soner Demirsoy (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2012), 281-282.

186x108 mm ebadında 14 varaktan oluşan bu nüshanın ilk varağında altın işlemeli bir serlevha (1^b) bulunmaktadır. Metin, altın renkli cetvelle çevrelenmiş olup çift sütuna 15 satır gelecek şekilde, talik hatla kaleme alınmıştır. Başlıklarda altın yaldız, metinde ise siyah mürekkep kullanılmıştır.

Müellif, *Żabṭ için sāl-i devri āyātın / Üç yüz altmış éyitdüm ebyātın* (b. 326) beytinde 360 beyitlik bir mesnevi yazdığını dile getirir de nüshada 359 beyit bulunmaktadır. Zahriyede; okunaksız bir mühür, 1119/1707-08 tarihinde el-Ḥāc Aḥmed (Emīn?) aldı birinin elinde olduğunu gösteren bir istishab kaydı, tuğra benzeri zülüflü bir imza ve *Bilāl Ḥazretlerinin Temcidi* başlıklı 5 beyitlik bir temcid manzumesi yer almaktadır. Yazmanın sonunda ise farklı kalemlerle yazılmış baş ağrısı için kısa bir dua ve at tedavisine dair bir merhem tarifi yer almaktadır.

Mesnevinin hatime kısmında yer alan bazı beyitler mesnevinin bir devlet büyüğüne takdim amacıyla kaleme alındığını gösterse de kime sunulduğuna dair herhangi bir kayda rastlanmamaktadır:

Ola kim ol ilāh-i ḥayy u eḥad / Dergehünde du'ānı étmeye red (b.339)

Dilerem senden ey Ḥudā-yı meḥib / Eyle ol zāt-ı pāke 'ilmi naṣīb (b.346)

Māsivādan anı ḥalāṣ eyle / Der-i devletde 'abd-i ḥāṣ eyle (b.350)

2.2. Dil, Üslup ve İmla Özellikleri

Sade bir dille kaleme alınan mesnevide; ayet, hadis ve Arapça terkipler dışında Türkçe kelime kullanımı dikkat çekmektedir. Edebi açıdan akıcı ve sanatlı bir dille kaleme alınan eserin, didaktik bir üslupla kaleme alındığı görülmektedir. 359 beyitlik mesnevinin; tevhid ve mukaddime kısmı 42, na't kısmı 92 ve hatime kısmı 26 beyit olmak 160 beyit tutacak boyuttur. Bu da geniş mukaddime ve hatime ile kısa hikâyelerden müteşkil halk tipi mesnevileri hatırlatmaktadır.

Aruzun hafif bahrinin *fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün* kalıbıyla kaleme alınan bu mesnevi, aruz kullanımı bakımından başarılıdır. Oldukça okunaklı talik hatla kaleme alınan eserde yer yer okunmayı kolaylaştırma ya da kesinleştirme amacıyla hareketlere rastlanmaktadır. Kusursuza yakın bir vezin kullanımı dikkat çekmekle birlikte metinde bazı tasarruflar dikkat çekmektedir:

- Metinde bazı kelimeler hatayı önlemek maksadıyla harekeli yazılmıştır: *Ḳaleme* (b.53), *diledi* (b.55), *peygamber* (b.243), *ekmeh* (b.308),
- Ulamaların tamamı vurgulanmıştır. Bu sebeple düşürülen harflerin olduğu yerler yazı çevriminde aposrof ile gösterilmiştir: *k'ol* (b. 43), *kend'öz...* (b. 51, 231, 232, 252), *k'ola* (b. 102), *Ṣāniye'sneyni* (b.128), *n'eyleyem* (b. 191), *n'ola* (b. 209, 293), *k'ide* (b. 252), *n'eydügini* (b. 299). Ulama işareti ile birlikte kelimenin tam yazıldığı yerler ise ' _ ' ile gösterilmiştir: *nice_étsün* (b. 249).
- *Kā'ināt* kelimesinde hem hemze ve hem ye harfi kullanılmıştır (b.4, 39). *'Ma'nīyi* kelimesinde 'y' sesi hemze ile gösterilmiştir (b.271).
- Cinaslı kullanımlara rastlanır: *nūrānī; nūr ānı* (b. 259), *zūlmānī; zūlm anı* (b. 260).

2.3. Mesnevinin Muhtevası

Dört bölümden oluşan mesnevinin başında tevhid mahiyetinde uzun bir mukaddime bulunmaktadır. Sonrasında sırasıyla *Na't-ı Nebî ve Medh-i Çehâr-ı Güzîn* başlığıyla Hz. Peygamber ve dört halife methi, *Der Fazilet-i İlm ü Amel ve Kabāhat-i Cehl ü Kesel* başlıklı asıl konunun işlendiği bölüm ile *Münacat ve Hatm-i Kitâb* başlıklı hatime bölümleri bulunmaktadır.

[Tevhid; Mukaddime] (1-42)

Hamd ü sena, kâinatın yaratılışı ve Allah'ın zât ve sıfatından bahsedilen ilk 8 beyit, tevhid özelliği göstermektedir. 9. beyitte tasavvufi tevhidlerde sıkça görülen *Kenz-i mahfî* hadisine işaret edildikten sonra Allah'ın kâinatı yaratması, Hz. Adem'e isimleri, yani ilimleri öğretmesi ve onu yeryüzüne halife seçmesinden bahsedilir.³⁹ Şair, Hz. Adem'in cenneteki macerası akabinde imtihan sebebiyle yeryüzüne indirilmesi ve sonraki sürece kısaca değindikten sonra Hz. Habil ile Kabil arasındaki mücadeleye temasta bulunmuştur. Bu bölümden sonra peygamberler tarihine geçiş yapılmakta ve insanlığın ikinci atası olarak bilinen Hz. Nuh ile oğlu Kenan, Hz.

³⁹ İsa Akpınar, *Klâsik Türk Şiirinde Tevhid (Başlangıçtan XVI. Asrın Sonuna Kadar)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017) 586-588, 749-750

İbrahim ile Nemrud, Hz. Musa ile Firavun, Hz. Yûsuf ile kardeşleri arasındaki mücadelelere kısaca değinilmektedir. Akabinde mevzu âlemlerin nuru Hz. Muhammed'e getirilerek bir sonraki bölüme hazırlık yapılmaktadır.

Na't-ı Nebî ve Medh-i Çehâr-ı Güzîn (43-134)

Bu bölüme, Allah'ın kullarına kendisine yönelmesi için peygamber ve kitap göndermesinden, Hz. Peygamber'in nebiler serveri olup Hak yolunun rehberi oluşundan bahisle başlanır. Hz. Muhammed'in Hıra Dağı'na inzivaya çekilmesi, onun insanların en şerefli ve kâmilî olması, peygamber oluşu ile birlikte insanlara bezm-i eleste verdikleri sözü hatırlatma emriyle müşerref olması işlenir.

Akabinde Miraciye özelliği gösteren bir bölüm başlar ve bu bölümde (b. 77); Hz. Peygamber'in Mirac'a yükselmesi, menzilleri aşarak Hz. Nuh, İdris, Hud, Yakup, Yusuf, Salih, Eyyub, Musa, Davud, Süleyman ve İsa ile görüşmesi, insanlara şeriatin emirlerini tebliğ ile vazifelendirilmesi, yeryüzüne inişi, müminlere İslam'ın şartları ile dinin emir ve yasalarını tebliği ve müşriklerin Hz. Peygamber'e yaptıkları zulümler anlatılmaktadır. Hz. Peygamber'in vefatı anlatılarak Na't-ı Nebî bölümü sonlanır, birer beyitle çehar-yar-ı güzîn methinden sonra dua faslı ile bu bölüm tamamlanır.

Der Fazilet-i İlm ü Amel ve Kabâhat-i Cehl ü Kesel (135-182)

Şair, âlemi aydınlatacak ve insanlarca sevilesi bir söz söylemesi için gönle hitap girizgâhıyla asıl konuya başlar. Bu kısımda ilmin her iki cihânı çevrelediği, kâinatın onunla bilindiği, eşyanın ilim yoluyla var olduğu, manaların ilimle açıldığı, Hakk'ın zâtî sıfatlarının Âlim, Allâm, Alîm olduğu, Alîm isminin en kâmil isim olduğu ve insanoğlunun ilim ve faziletle insan vasfı kazandığı anlatılmaktadır. Ardından mahşer gününde şefaet edecek üç bölükten ilkinin nebiler, ikincisinin âlimler, üçüncüsünün de şehitler olduğu ifade edilerek âlimlerin aynı zamanda peygamberlerin de varisi olduğundan bahsedilir. İnsanoğlunun yaratılış sebebinin ilim öğrenip Allah'ı bulması olduğu; İslam, din, iman, fıkıh, hadis ve Kur'an'ın manasının ilimle malum olduğundan bahsedilerek ilmin farz olduğu hadislerle delillendirilmektedir. İlmin Müslüman olan kadın, erkek, şah, derviş, havas ve avam olmak üzere herkese farz olduğu, onunla hakkın batıldan ayrılabilceği; ilmi terk edenin cehalet ve dalaletle sapacağı, dinini islah edemeyip ferah bulamayacağından bahsedilir. Namaz, zekât, oruç ve hac gibi ibadetlerin zamanının olduğu, ama ilmin zamanla mukayyet olmadığı ifade edilir. Son olarak ilme talip olmak ve beşikten mezara kadar ilim yolunda olmak gerektiği vurgulanarak hikâye faslına geçiş yapılır.

Hikâyet (183-224)

İlmin faziletinin anlatıldığı şöyle bir hadis nakledilir: Hz. Peygamber bir gün mescitte yalnız başına otururken ömrünü hevesleri peşinde heba eden ve ne yapacağını bilmeyen bir pîr-i fânî gelir. Hz. Peygamber'den kendisine mahşer günü makbul olacak hayırlı bir amel öğretmesini ister. Bunun üzerine Hz. Peygamber ona örneklerle ilmin hikmet ve faziletlerinden bahseder ve ilim öğrenmesini tavsiye eder.

Hadis (225-270)

Yine İbn Abbas'tan bir hadis rivayet edilerek ilmin mal ve mülkten evla olduğu, tevekkül ve rıza ile Hakk'a yönelip ilim öğrenmek gerektiği ve ilimsiz amelin ziyandan başka bir şey olmadığı ifade edilir. Ameli artıran ve kusurları örten, ilim insanı Allah'a yakınlaştırırken kusurları artırıp alçaklara düşüren cehalet insanı Allah'tan uzaklaştırır. İlmi talep eden Hz. İdris'in cennete yükseldiği, şeytanın ise cehaletle cehenneme düştüğü anlatılarak cehaletten sakınılması gerektiğinden bahsedilir. Bu bölümde cehaletin bulaşıcı olduğu ve cahillerle birlikte bulunmamak gerektiği anlatılmaktadır.

Ölümsüzlük Ağacını Arayan Talibin Hikâyesi (271-322)

Hindistan'da bulunan ve meyvesi ölümsüzlük başışlayan bir ağacı arayan padişahın hikâyesi anlatılmaktadır. Bu bölüm *Mesnevi-i Ma'nevî*'nin II. Defterinde yer alan bir hikâyenin manzum tercümesidir.⁴⁰

Akabinde (323-333) Allah rızası için bunca ayet ve hadisi topladığını söyleyen Ubûdî, bu bölümde yaptığı tercümelere bahsedip ilmin temiz, cehaletin ise kötü ve alçaltıcı olduğunun bilinmesi gerektiğini söyleyerek öğütte bulunur. Ayrıca yılın her günü birer beyit ezberleyerek bir yılda tamamlanması için mesnevisini 360 beyit olarak yazdığını ifade eder.⁴¹

⁴⁰ Avni Konuk'un *Mesnevî-i Şerif Şerhi*'nde, "Bir Pâdişâhın O Ağacı Araması Beyânındadır ki, Her Kim O Ağacın Meyvesini Yerse Ölmez; Şeyhin O Ağacın Sırrını O Talib-i Mukallide Şerh Etmesi" başlıklarıyla 3631-3669 beyitleri arasında yer almaktadır. Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, *Mesnevî-i Ma'nevî; Celâle'd-dîn Muhammed bin Muhammed Mevlevî*, haz. Reynold Alleyne Nicholson (Tahran: İntişârât-ı Hermes, 1390), 329-331; Ahmed Avni Konuk, *Mevlânâ Celâleddîn Rûmî: Mesnevî-i Şerif Şerhi* (İstanbul: Kitabevi, 2005) 4/474-482.

⁴¹ Manzumede 360 beyit olduğu ifade edilse de mevcut nüshada 359 beyit yer almaktadır.

Hatime: Der Münâcât ve Hatm-i Kitâb (334-359)

Bu bölümde söze son vererek “*Bana dua edin size icabet edeyim*”⁴² ayetine iktibasla münacaata başlar ve eserin sunulduğu kişiye dua faslına geçilir. 337-358. beyitler arasında eserin sunulduğu zat için, Allah’a tazarruda bulunan Ubûdî, *Oқыyup diñleyen deyen amin / Ola däreynde belâdan emin* (b.359) beytiyle mesnevisini tamamlamaktadır.

Sonuç

Osmanlı edebiyat muhitlerinden uzak kalmış, ismi ve eserleriyle biyografik ve bibliyografik kaynaklarda kendine yer bulamamış Ubûdî'nin; Mısır'da bulunduğu, oradaki önde gelen şahsiyet ve devlet adamlarıyla temasta bulunduğu bilinmektedir. Doğum ve ölüm tarihine dair herhangi bir kayıt bulunmayan şairin 16. yüzyılın ikinci ve 17. yüzyılın ilk yarısında yaşadığı bilinmektedir. Ubûdî'nin *Menâkıb-ı Evliyâ-yı Mısır*'ı ile bu çalışmada metni sunulacak mesnevisinden hareketle; devlet büyüklerine şiirler yazdığı, yaşadığı asır ve coğrafyanın önemli hadiselerini kayıt altına alan dikkatli bir müellif olduğu görülmektedir.

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar 1931'de yer alan Ubûdî'nin *Der Fazîlet-i İlm ü Amel ve Kabâhat-i Cehl ü Kesel* adlı mesnevisi, aruzun fe'îlâtün mefâ'ilün fe'ilün vezniyle kaleme alınmış 359 beyitlik kısa bir mesnevidir. Klasik mesnevi bölümlerine riayet edilerek kaleme alınan eserin üslup özelliklerinden, bir devlet büyüğüne sunulmak amacıyla yazıldığı anlaşılmaktadır. Dört bölümden oluşan bu eserin asıl konusu ilim ve amelin fazileti ile cehalet ve tembelliğin zemmi hakkındadır. Şair ilmin fazilet ve hikmeti ile alakalı fikirlerini desteklemek amacıyla *Kur'an-ı Kerim* ve hadîs-i şeriflerden yer yer iktibaslarla bulunarak onların şerh ve tercümesi sadesinde bölümler kaleme almıştır. Ayrıca konu ile alakalı Mevlânâ'nın *Mesnevî-i Ma'nevî*'sinden bir hikâyenin manzum tercümesi yer almaktadır.

Klasik mesnevi tertibine uygun bir tarzda kaleme alınan bu mesnevi, konu itibarıyla sadece ilim bahsinin ele alındığı ender bir nasihatname örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk defa burada dikkate sunulan bu eser, Ubûdî-i Gülşenî'nin biyografisi ile mesnevi literatürüne katkı sağlamaktadır.

⁴² *Kur'an-ı Kerim Meâli*, el-Mü'min 40/60.

[Der Fazîlet-i İlm ü Amel ve Kabâhat-i Cehl ü Kesel]

- Fe'îlâtün mefâ'ilün fe'îlün*
Hafif + + - - / + - + - / + + -
1. *Hamd-i bî-ḥad o Zât-ı bî-çûna* [1^b]
*Ki érüp emri kâf-ile nûna*⁴³
2. *Şeş cihet kıldı kevnî var étdi*
Varlığın anda âşikâr étdi
3. *Hükmini kudretin kıılır izhâr*
*Leyse fi'd-dâri ğayruhu deyyâr*⁴⁴
4. *Maḥz-ı cûd-ile olmağa mevcûd*
Eyledi kâ'inâta bezl-i vücûd
5. *Hem-dem étdi vücûda çün 'ademi*
'Âlemi 'ayn-ı âdem étdi demi
6. *Oldı esmâsı zâtına mir'ât*
Niçe yüzden görindi anda şifât
7. *Zât birdür şifâta ğāyet yok*
Hîç esmâsına nihāyet yok
8. *Ne ki var cümle evvel ü âḫir*
Oldı insānda bâṭın u zāḫir
9. *Kenz-i maḥfiyî⁴⁵ fetḫ için Fettāḫ*
Vérdi esmâsı Âdeme miftāḫ
10. *Açdı her biri ile bir niçe bâb*
Gördi bir noḫṭadur uşûl-i kitâb
11. *Bildi kim 'arş u kürs ü levḫ ü ḫalem*
Şûret ü ma'ni-i benî-âdem
12. *Yér ü gök cümleten mezâḫir imiş* [2^a]
Sırr-ı esmâ hep anda zāḫir imiş
13. *Ḥaḫdan öğrendi 'ilm-i esmâyi*
Bildi anuñ ile müsemməyi
14. *Şeref-i 'ilmi gör ki bir ḫara ḫāk*
Geldi oldı mu'âlem-i emlāk
15. *Anı arza ḫalife kıldı Vedûd*
Oldı ḫayl-i melâ'ike mescûd
16. *'İzzet ü rifat-ile niçe zamān*
Eyledi bâğ-ı cenneti seyrân
17. *Bildi âḫir çu ma'ni-i nâsı*
*Evvelü'n-nâs evvelü'n-nâsı*⁴⁶
18. *Hüşe-i nesli tâ ki olmaya güm*
Toḫm için aldı dâne-i gendüm
19. *İndi ḫāk-i vücûda saçdı anı*
Her ne kim ekdi şoñra biçdi anı
20. *Gendüm olunca Âdeme hem-dem*
Gezdi âfâḫ u enfûsî niçe dem
21. *Ḳıldı anı o Şāḫ-ı zü'l-ekrem*
Māye-i ḫālib-i cemî' âdem
22. *Dédiler Âdeme Ebu'l-eşbāḫ*
Nitekim ḫazrete Ebu'l-ervāḫ
23. *Biline zıddı ile tâ eşyâ*
Zāḫir oldı teḫābül-i esmâ
24. *Ne ki 'aks ola rûḫ-ı a'zamdan*
Ol durur zāḫir olan Âdemden
25. *Kimisi mazḫar-ı celālu'llāḫ*
Kimisi manzar-ı cemālu'llāḫ
26. *Kimisi zārr u kimisi nāfi'*
Kimisi cāzib u kimi dāfi'
27. *Küfr ü imān u cennet-ile ṭamu* [2^b]
Ḥûr u ğilmān u mûr u mār ḫamu
28. *Keşf édüp sırr-ı ğaybı a'yāna*
Bildürür ḫahr u luṭfi insāna
29. *Diler-iseñ yakine érgüre ḫaḫ*
'Ayn-ı 'ibretle Âdem oğlına baḫ
30. *Birisi Hābil ü biri Ḳābil*
Biri ḫābil birisi nā-ḫābil
31. *Nūḫa 'isyān étdi Ken'ānu*
*Leyse min ehlik étdi red anı*⁴⁷
32. *Geldi Nemrûd-ile Ḥalîl-i Ḥudā*
Daḫı Fir'avn u ḫazret-i Mûsā

⁴³ "... 'ol' (kûn) (der, o da hemen oluverir)" Kur'an-ı Kerim Meâli, el-Bakara 2/117; Âl-i İmrân 3/47, 59.

⁴⁴ Evde, ev sahibinden başkası yoktur.

⁴⁵ "Bilinmeyen gizli bir hazine idim, bilinmek istedim, bilineyim diye halkı (kâinat) yarattım." hadisine telmih bulunmaktadır." Aclûnî, 2/132.

⁴⁶ İlk insan (Hz. Âdem), ilk unutturandır.

⁴⁷ "... Senin âilenden değildir..." Kur'an-ı Kerim Meâli, Hud 11/46.

33. Êtdi Nemrûd çün Halîle gurûr
Nem-i ihsânı dilden eyledi dūr
34. Qomadı 'avn-i Haq-ile Mûsâ
'Ayn-ı Fir'avna zerre ferr ü behâ
35. Cümleden olmağ-ile vecchi hasen
Yûsufa oldı ihveti düşmen
36. Maṭla'-i nūr-i 'ilm iken Aḥmed
Qaldı Bū Cehl zulmet içre ebed
37. Enbiyâ-yı selef aña ṭâlib
Evliyâ-yı halef aña râğib
38. Yapışup biri birine muḥkem
Anı ister gezer cemî'-i ümem
39. Vêrdi şer'-ile kâ'inâta nizâm
Ol Ḥabîb-i Hudâ 'aleyhi selâm
40. Qodı Âdem bu fânî dünyâyı
Qomadı rabbenâ zalemnâyı⁴⁸
41. Şaldı pertev cihâna nūr-i eḥad
Gâh Âdem görindi gâh Aḥmed
42. Cümle eşyâ o nūr-ile memlû [3^a]
Huve hû lâ ilâhe illâ hû⁴⁹
- Der Na't-ı Seyyidü'l-Murselin ve Medḥ-i Çehâr
Yâr-ı Güzîn
Rızvân'allâhu Te'âlâ 'Aleyhim Ecma'in**
- [Peygamberler Efendisinin (Hz. Muhammed) Na'tı ve
Dört Seçkin Dostun (Dört Halife) Övgüsü (Allah
Teâlâ'nın rızası onlar üzerine olsun)]
43. Şükr k'ol hâdi-i tarîḳ-i şavâb
Bize irsâl êdüp resul ü kitâb
44. Emr kıldı ki ṭâ'at eylevüz
Ol Resûle iṭâ'at eyleyevüz
45. Bilevüz mebde' vü me'âd nedür
Görevüz zulm ü 'adl ü dâd nedür
46. Niye geldük cihâna fehm êdevüz
Ṭoğrılup Haq tarîḳına gidevüz
47. Enbiyâ mürselin ülü'l-'azmuñ
Server-i ser-firâzı ol bezmüñ
48. Ḥazret-i Muştafâ Ḥabîb-i Hudâ
Sâlik-i Haqqa oldı râh-nümâ
49. Niçe dem ol cenâb 'izzetde
Ya'ni ḥalvet-serâyı-ı 'izzetde
50. Zâtını zâtına kı lup meclâ
Olur idi şifâtı cilve-nümâ
51. Anı maḥbûb eyleyüp özine
Qılır idi tecellî kend'özine
52. Ğayreti vêrmez-idi ğayra vücûd
Bir idi anda vâcîd ü mevcûd
53. 'Aql u fikrûñ oraya êrmez eli
Qaleme gelmez ol ḥafî vü celî
54. Varamaz ol maqama hiç eḥad
Giremez vaḥdete uşûl-i 'aded
55. Diledi çun o fâ'il-i muḥtâr [3^b]
Gide estâr u keşf ola esrâr
56. Ne kazâ êtdi ise ol kadar
Qalmaya müşkilât zerre kadar
57. Ğaybdan 'ayna bir nazar kıldı
Nûri a'yâna çün güzêr kıldı
58. Zâhir oldı bu mülk ile melekût
Geldi 'ayn-ı 'ayâna buldı şübût
59. Kıldı insânı berzaḥ-ı kübrâ
Görinür anda şûret ü ma'nâ
60. Oldı insânda eşref ü ekmel
Ol Resûl-i Hudâ-yı 'azze ve cel
61. Geydürüp ḥil'at-i ḥilâfetini
Bildürüp yolda emn ü âfetini
62. Dêdi var kullarımı irşâd êt
Anlara 'ahd-i evveli yâd êt
63. Cehl-ile naqz-ı 'ahd êtmeyeler
Reh-i küfr ü ḍalâle gitmeyeler

⁴⁸ "... Biz kendimize zulüm ettik..." Kur'an-ı Kerim Meâli, el-A'raf 7/23.

⁴⁹ O, O'dur. O'ndan başka da ilah yoktur.

64. Birliqüm zikr édüp geh ü bî-gâh
Déyeler lâ ilâhe illallâh
65. Emr-i Haqq-ile çünki fahr-i cihân
Eyledi 'azm-i 'âlem-i imkân
66. Seyr için cümle devr ü efvârı
Oldı eşyâda cân gibi sârî
67. Sefer-i ma'nevî kılup bir dem
Menzili oldı kâlib-i âdem
68. Nûh u İdrîs ü Hüd u Ya'kûba
Yûsufa Şâlih ile Eyyûba
69. Mûsaya Dâvuda Süleymâna
İsaya enbiyâdan ihvâna
70. Uğradı menzilinde her birine [4^a]
Anları nâ'ib eyleyüp yerine
71. Şems-veş 'azm-i istivâ kıldı
Nûr-ile kevnî pür-ziyâ kıldı
72. Êtdi taht-ı hilâfet üzre cülûs
Ka'be a'yâmı kıldı pâyini bûs
73. Hıyl-i İslâmı sürdi dîn yolına
Kılıcın şaldı şağına şolına
74. Gün gibi açdı rub'-ı meskûnı
Seçdi imânı küfri düni günü
75. Niçe yıl kıldı sa'y-i râh-ı ilâh
Kîle hattâ teverramet kademâh⁵⁰
76. Sa'y édüp oldı çünki 'abd-i şekûr
Kıldı Haq cümle zenbini mağfur
77. Re'fet ü rahmet eyleyüp ma'bûd
Êrdi Cibrile emr-i Hıyy dürûd
78. Ki varup cennet içre eyle güzër
Aluben bir Burâk u hüsle kemer
79. İlet anı Habîbe eyle selâm
Déyesin kim o şâh-ı zü'l-ikrâm
80. Olmağa yâr yâr-ile halvet
Seni dergâhına kılur da'vet
81. Ğurbet-ile Burâka oldı süvâr
Eyledi 'azm-i dergah-i dildâr
82. Tenini cân édüp revân oldı
Cismi cümle cihâna cân oldı
83. Sür'at-ile geçüp semâvâtı
Gördi vü bildi cümle âyâtı
84. Oldı Cibril anda peyk-i Resûl
Geçdi eflâki buldı Sidreye yol
85. Sidre Cibrile sedd-i reh oldı [4^b]
'Aql u nefis anda menzilin oldı
86. 'Aql Cibrili ile merkeb-i nefis
Kılmadı mâverâya hiç heves
87. Muntazırlar gele o şâh-süvâr
Esb-ile şanki 'abd-i gâşiye-dâr
88. Refref-i 'ışkdur aña dâ'î
Dil ü cândur o râhda sâ'î
89. Geçdi bir demde 'arş-ı a'lâyı
Kodı ol menzil-i mu'allâyı
90. Tütuban nûr-ı 'arşı usul usûl
Vardı dergâh-ı Haqq'a buldı vuşul
91. Gördi kim bir maqâm u bir dergâh
Leyse fihâ mine'l-vücûdu sivâh⁵¹
92. Göt⁵² rilüp ortadan hicâb-ı celâl
Eyledi ol Habîbe 'arz-ı cemâl
93. Keşf olup ol arada perde-i râz
Oldı bî-had kelâm u nâz [u] niyâz
94. Haşıl êtdi murâdâ dâne-i dil
Kıldı cânâna cânını vâsil
95. Kendüyi buldı kendüden hâlî
Êrdi pâyâna firkat ahvâlî
96. Bildi kim 'ilme 'ayn olan Haqdur
'Ayn-ı a'yânda vech-i mutlaqdur
97. Secde-i şükr kıldı êtdi du'â
Dêdi sübhâne rabbiye'l-a'lâ⁵²

⁵⁰ “Denildi ki ayakları şişene kadar.” Ahmed b. Hanbel, Müsned, 30/138.

⁵¹ Yerde ve gökte varlık namına ona denk yoktur.

⁵² Yüce olan Rabbim her türlü noksan sıfatlardan uzaktır.

98. *Lutf u fazlından ol Hâkîm ü 'Alîm*
Hikmet-i şer'i eyleyüp ta'lim
99. *Dédi emrümle 'azm-i esfel kıl*
Kâmil olduñ işi mükemmel kıl
100. *Ehl-i İslâma bildür îmânı* [5^a]
Görelere tâ ki vech-i ihsânı
101. *Söyle hâlka şer'at aqvâlin*
Qılalar tâ tarikat efâlin
102. *Qavl u fi'linde her k'ola sâdıq*
Ola hâl-i haqîkate lâyıq
103. *Gelicek dine âyet-i tekml*
Qurb-ı dergâha eyle sa'y-i cemil
104. *Göge çünkim du'â gibi gitdi*
Yere rahmet olup nüzül êtdi
105. *Emr-i mi'râcı kıldı vaşf u beyân*
Şâdıka şıdık geldi gayra yalân
106. *Münkir inkârı def'ine mevlâ*
Dédi esrâ bi'abdihi leyl[â]^{en 53}
107. *Zâhiren bâtinen cihâd êtdi*
Dîn yolında ictihâd êtdi
108. *Niçe rûkn-i binâ-yı İslâmı*
Urdu cem' êtdi hâş-ile 'âmı
109. *'Âma qavl-i şehâdet-ile şalât*
Dağı şavm u gâniye hacc u zekât
110. *Geldi feth âyetiyle naşr-ı 'aziz*
Hâkîki bâtıldan eyledi temyîz
111. *Dédi ko emn ü ye'si havf u recâ*
Gözle hayrül-umûri evsatuhâ⁵⁴
112. *Hayr u şerr ü helâl-ile harâm*
Beyyin olmakla buldı dîn nizâm
113. *Bî'ati bî'at-i haq emr-i mühim*
Qut yedullâhu fevka eydihim⁵⁵
114. *Bir hadîsinde lutf êdüp buyurur*
Beni her kim görür o Hâkîki görür⁵⁶
115. *Hâl-i kabr u şirât u mizânı* [5^b]
Hâşr u neşr ü behîşt ü nirânı
116. *Eyledi 'aynı ile hâlka 'ayân*
Buña şâhiddür âyet-i Qur'an
117. *Çünki ekmeletü dineküm nâzil⁵⁷*
Oldu aşhâba hayl-i gam hâşıl
118. *İşbu ma'nide çok makâl oldı*
İntikâline intikâl oldı
119. *Kâmil êtdi umûr-ı dîni tamâm*
Aña vü âline şalât u selâm
120. *'Aks-i envâr-ı 'arşdur şer'î*
Anda gör anda aslı vü fer'î
121. *Vaşfı vü ism ü resmi Aşmeddür*
Muştafâ Müctebâ Muhammeddür
122. *Hâlki Qur'ânı olduğı zâhir*
Bize besdür ol evvel ü âhir
123. *Eyledükçe cefâyı kâfirler*
İhdi kavmî der-idi ol Server⁵⁸
124. *Enbiyâ hep halife-i Hâkdur*
Lik Hazret emîn-i muṭlaqdur
125. *İrci'r⁵⁹ emrini çün eyledi güş*
Dil ü cân kıldı tende cüş u hurüş
126. *Qodu rûh-ı revânı âfâkî*
Eyledi 'azm-i hazret-i bâkî
127. *Qıldı emr-i hilâfet aşhâba*
Qutdı yüz cümle ümmet ol bâba

⁵³ "... Kulunu (Muhammed'i) bir gece yürüttü..." Kur'an-ı Kerim Meâli, el-İsrâ 17/1.

⁵⁴ İşlerin en iyisi, orta olandır.

⁵⁵ "... Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir..." Kur'an-ı Kerim Meâli, el-Fetih 48/10.

⁵⁶ "Rüyasında beni gören hakkı görmüştür." Buharî, "İlim", 38.

⁵⁷ "...Dininizi kemale erdirdim..." Kur'an-ı Kerim Meâli, el-Mâide 5/3.

⁵⁸ "(Ya Rabbi!) Kavmimi hidayete erıştır." Beyhakî, Şuabu'l-İman, 3/45.

⁵⁹ "... (Rabbine) dön!" Kur'an-ı Kerim Meâli, el-Fecr 89/28.

128. Oldı Bū-bekr şıdķ-ile muhtār
Şāniye'sneyni iz hūmā fi'l-gār⁶⁰
129. 'Ayn-i 'adliyle gör ki mīm-i 'Ömer
Erba'in olduğunu vėrdi haber
130. Nūr-ı hilm ü hayā ile 'Osmān [6^a]
Levh-veş oldı cāmī'-i Kur'ān
131. Bildi cümle 'ulūm-ı lem-yezelī
Evliyā serveri 'Aliyyi velī
132. Çār yār-ı Resūl-i her-du serā
Cümle otuz yıl oldılar hulefā
133. Bulara tā ezelden oldı 'atā
Şıdķ u 'adl u hayā vü 'ilm ü şehā
134. Her biri rāh-ı dīne necm-i hūdā
Nevver'allāhu kabrehüm ebedā⁶¹
- Der Fazîlet-i 'İlm ü 'Amel ve Kabâhat-i Cehl ü Kesel**
[İlim ve Amelin Fazileti ile Cehalet ve Tembelliğin Çirkin-
liği Hakkında]
135. Ey gönül murķı bir dem āgāz ét
Durma evc-i merāma pervāz ét
136. Söyle bir söz ki halka ahsen ola
'Ayn-ı 'ālem anuñla rūşen ola
137. Ehl-i İslāma farz ola talebi
Raḥmet ėrgüre zaḥmet ü ta'abi
138. Ola ger vehb ü kesb-ile ḥāşıl
Éde maḥlūba ḥālibi vāşıl
139. 'İlm-i ḥaḳdur muḥīḥ-i her du cihān
Anuñ-ile bilindi kevn ü mekān
140. 'İlme 'arz étđi çün tecellisin
Bulđı a'yān kamu tesellisin
141. 'İlmden 'ayna geldi bu eşyā
'İlm-ile fetḥ olur kamu ma'nā
142. Şıfat-ı zātı 'ālim u 'allām
Hem 'ālim u ḥakīm ü zū'l-ikrām
143. Aña tesbīḥ u ḥamd éder her şey'
Gör cemād oldı zākir-i yā Ḥay
144. Gerçi Ḥay ismi aşl-ı evveldür [6^b]
Lik ism-i 'ālim-i ekmeldür
145. 'İlm ü fazl-ile ādem ādem olur
Cümle emlakden mükerrem olur
146. Yevm-i ḥaşr üç bölük olur şufe'ā
Evvelā enbiyā düvüm 'ulemā
147. Şühedā şālisi o gün 'ulemā
Enbiyā kurbetinde şāfi' ola
148. 'Ulemā enbiyāya vārişdür
'Ulemā ırz-ı dīni ḥārişdür
149. 'Ulemānuñ medādın ol Dāver
Şühedā ḥūni ile vezn eyler
150. 'İlm-i Ḥaḳdan bize hidāyetdür
Kerem ü lutf-ı bī-nihāyetdür
151. 'Ālemüñ hep nihādı 'ilm-iledür
Dīn ü dünyā 'imādı 'ilm-iledür
152. Dédi ol kim bu sırra a'lemdür
'Ālimüñ mevti mevt-i 'ālemdür
153. 'İlmdür Ḥaḳkı halka zāhir éden
'İlmdür ḥāhir ü muḥahhir éden
154. 'Ayn-i 'ālemde şemsdür 'ālem
Müte'allim meh-i şeb-i muzlem
155. Müstemi'ler nücūm-ı çarḥ-ı berin
Bākisi hep hemec be-zir-i zemīn
156. 'İlm baḥşāyiş-i ilāhidür
'İlm 'unvān-ı pādşāhidür
157. 'İlmdür ḥātem-i Süleymānī
Zabt éder 'ilm dīv ü insānı
158. Nāsa gerçi mülükdür ḥükkām
'Ulemā ḥākīm-i mülük u 'avām
159. Ümerānuñ umūri 'ilm-iledür [7^a]
Şu'arānuñ şu'ūrı 'ilm-iledür
160. 'Ayn-i 'ilm-ile eyle şer'e nazar
Érmeye tā ki saña şerr ü zarar

⁶⁰ "... Mağaradaki iki kişiden ikincisiydi..." Kur'an-ı Kerim
Meâli, et-Tevbe 9/40.

⁶¹ Allah kabrini sonsuza dek nurlandırırın.

161. Eyleyen 'ayn-i 'ilm-ile 'âlem
Hîç görmez şöñunda renc ü elem
162. 'İlme mazhar sa'îd u cehle şakî
'İlm-ile fark olur ğabî vü takî
163. Ma'rifetdür ğidâ-yı rûhânî
Ṭaleb eyler müdâmî rûh anı
164. İns ü cin halkına sebab 'irfân
Olduĝın sâbit eyledi Ḳur'ân
- 62 'قَالَ اللهُ تَعَالَى: وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ'
165. Ya'budünü müfessirin-i habîr
Ya'refûn⁶³ ile eyledi tefsîr
166. İmdi ma'lûm kim kamu 'âlem
Cümle emlâk-ile benî-âdem
167. Halk olunmakda maṭlab-ı a'lâ
Oldı 'irfân-ı Ḥazret-i Mevlâ
168. Bizi halk êtdi Hâlikı bilevüz
Dergeh-i Ḥaḳḳa 'ilm-ile gelevüz
169. Çünki İslâm u dîn ile imân
Daḥı fikh u hadîs-ile Ḳur'ân
170. Ma'nisi 'ilm-ile olur ma'lûm
Farzdur dedî Ḥaḳ resûli 'ulûm
- 64 'طَلَبَ الْعِلْمَ فَرِيضَةً عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ وَمُسْلِمَةٍ: الْحَدِيث'
171. Merd ü zenden her ehl-i İslâma
Şâha dervîşe hâş-ile 'âma
172. Farz-ı 'ayn oldı 'ilm-i dîn oḳumaḳ [7^b]
Farḳ ola tâ anuñ-ile bâṭıl Ḥaḳ
173. Farz olan 'ilmi her ki terk êtdi
Reh-i cehl ü ḍalâlete gitdi
174. Êdemez emr-i dînini işlâḥ
Bulamaz 'âkıbet şalâḥ u felâḥ
175. Vaḳti var her 'ibâdetüñ er geç
Ger şalât zekât u şavm-ile hac
176. 'ilmi vaḳt-ile kayd kılmağı Ḥaḳ
Olavuz tâ ki 'ilmde muṭlaḳ
177. Dêdi Dâvudda emr êdüp Hâlik
Yap demürden 'aşâ-y-ile çarık
178. Girüben dîn yolına gözle uşul
Bulasın tâ ki 'ayn-i 'ilme vuşul
179. Çin ü Mâçinde olur-ise eger
Ṭaleb-i 'ilm ile ey server
180. Gör hadîsinde daḥı Server-i dîn
Uṭlubu'l-'ilme dër velev bi'ş-şîn⁶⁵
181. 'İlmi terk êtme bî-sebeb böyle
Mehdden laḥde dek ṭaleb eyle
182. Diler-iseñ ere Ḥaḳḳuñ nazarı
Güş-ı cân-ile diñle bu haberi
- Hikâyet**
183. Naḳl olındı şahâbeden bu haber
Bir gün ol pâdişâh-ı nev'-i beşer
184. Mescidinde ṭurur-iken tenhâ
Geldi bir pîr-i fânî êtdi du'â
185. Dêdi kim sensin ey Nebiyy-i ilâh
Vasıta beyneñ ve beyne'llâh⁶⁶
186. Ben za'îf ü naḥîf u bî-tedbîr [8^a]
Ben faḳîr u ḥaḳîr-i pür-taḳşîr
187. 'Ömrümi hep hevâya şarf êtdüm
Varumu mâ-sivâya şarf êtdüm
188. Ḳocadum pîr-i nâ-tüvân oldum
Şimdi ben erzel-i cihân oldum
189. Êrdi 'ömr-i 'azîz âḥirine
Bilmedüm evveli ne âḥiri ne

62 "Allah Teâlâ buyuruyor ki: Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım." Kur'an-ı Kerim Meâlî, ez-Zâriyât 51/56.

63 "Bilinmeyen gizli bir hazine idim, bilinmek istedim, bilineyim diye halkı (kâinat) yarattım" hadisine telmih var. Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, 2/132.

64 "İlim talep etmek kadın, erkek bütün Müslümanlara farzdır." İbn Mace, Mukaddime, 17.

65 "İlm, Çin'de de olsa ona talip olun." Beyhakî, Şuabu'l-İman, 2/254.

66 Allah ile aramızdaki vasıta sensin.

190. *Bahr-i 'ișyânda kalmıŖam gümrah*
Raħm edip ben ğaribe eyle nigâh
191. *Ķoma girdâb-ı zulmet içre kalam*
Bilmezem n'eyleyem ne çäre kılam
192. *Bir 'amel öğret ey Ŗeh-i muhtâr*
Efdal-i tã'at ola rûz-ı Ŗumâr
193. *Dinledi sözünü Resûl-i emîn*
Dedi var 'ilm okı gelince yakîn
194. *'İlmdür efdal-i 'ibâdet-i ĦaĶ*
'İlmdür ekmel-i velâyet-i ĦaĶ
195. *'İlmdür Ħakdan Âdemin sebaĶı*
'İlm-ile bildi her ki bildi ĦaĶı
196. *'İlm deryâ-yı bî-kerâne durur*
Bî-niŖândan bize niŖâne durur
197. *Demedi kimse 'ilme pâyânı*
Yine künh-ile ĦaĶ bilür anı
198. *ĦaĶ Resûli bu deñlü 'âlim iken*
Her naĶıŖdan berî vü sâlim iken
199. *Yine emr etti aña Rabb-i 'ibâd*
*Dê ki yâ Rabb 'ilmüm eyle ziyâd*⁶⁷
200. *Ŗeref-i 'ilmi çünki bildi Ħabîb*
Ümmetin 'ilme eyleyüp terĶîb
201. *Dedi yanında iken aŖhâbı* [8^b]
Ben 'ilm Ŗehriyem 'Alî bâbı
202. *Dileyen Ŗehse 'ilme vâŖıl ola*
Gele yoldan o bâba dâħil ola
203. *ĦâŖıl olup kamu murâdâtı*
Redd olmaya hiç Ħacâtı
204. *ÊŖidüp bu ĦadiŖi Ħâricler*
Münkir-i Ŗîr-i ĦaĶ Ħavâricler
205. *Cem' olup bir yere kıllur tedbîr*
Oluben sözde bir birine baŖîr
206. *Varalar aña 'arz-ı Ħâl edeler*
Bir mühim mes'ele su'âl edeler
207. *İttifâĶ-ile on kimesne gelür*
'Arz edüp müŖkilini sâ'il olur
208. *Biri evvelde fetĥ-i bâb eyler*
Meclis içre tûrup Ħitâb eyler
209. *Dêr ki efdal 'ilim midür ya mâl*
Bize i'lâm eyle n'ola me'âl
210. *Gösterip lutf-ile tarîĶ-ı Ŗavâb*
Vêrür anlara iŖbu resme cevâb
211. *Kim bilün mâldan 'ilim yegdür*
*Cifedür mâl tâlîbi segdür*⁶⁸
212. *Oldı dünyâ mü'ennes-i ednâ*
Aña tâlîb deni degül dâñâ
213. *'İlmi ĦaĶ enbiyâya kıldı 'aĶâ*
Mâlî Ķârûna eyledi i'tâ
214. *'İlm-ile enbiyâ yolın açdı*
Mâlî Ķârûn-ile yere geçdi
215. *Ħâris-i mülk ü maldür insân*
'İlmdür Ħâris-i cemî'-i cihân
216. *'İlm[i] Ŗarf-ile artar eksilmez* [9^a]
Dökinür mâl Ħarc-ile kıalmaz
217. *Mâl-ile 'ucb u kibr ĦâŖıl olur*
'İlm-ile kiŖi ĦaĶĶa vâŖıl olur
218. *Mâl sevgüsü Ķalbi kûr eyler*
'İlm insânı 'ayn-ı nûr eyler
219. *Lem'a-i 'ilm nûr eder cânı*
Gösterür cân içinde cânânı
220. *Elem-i mâl Ķaddi lâm eyler*
Ŗeh iken âdemi Ķulâm eyler
221. *KiŖi öldükde mâlî Ķayr alısar*
Kendü 'ilm ü 'amel ile kıalısar
222. *Mâl u câh-ile niçe bed-niyyet*
Eyledi da'vi-i ulûhiyyet
223. *'İlm ehlini 'abd-i ĦâlîŖ eder*
'İlme sa'y eyle Ħubb-i mâlî Ķider

⁶⁷ "...Rabbim! İlmimi arttır" del". Kur'ân-ı Kerîm Meâlî, Tâhâ 20/114.

⁶⁸ "Ed-dünya ci'fetün, tâlibühâ kilâbün" hadisinin tercümesidir. İbnü'Ŗ-Ŗecerî, Tertibü'l-Emâlî, 2/267.

224. 'İlmdür halkdan cihânda me'âl
'İlme tâbi' durur bu mülk-ile māl
225. Bil özi pāk u her sözi ma'kūl
İbn 'Abbāsdan olur menkūl
226. Kıldı muhtār Haq Süleymāni
Ol Resūl u emūn-i Raḥmāni
227. 'İlm-ile māl u mülk beyninde
Cümlesinden birisi 'aynında
228. Şıdık-ile çünkü 'ilme eyledi meyl
Vérdi haq māl u mülki aña tufeyl
229. Māl-i dünyā çü zıll-i zāyıldür [9^b]
Kaçsañ andan o saña māyıldür
230. 'Ömriñ olduqça kosañ anı veli
Yétemezsin be'-haqq-ı sırr-ı 'Ali
231. Keserābin biki'atindür⁷⁰ 'ālem
Yok yere kend'özüñe vérme elem
232. Gel begüm 'ayn-ı 'ilme tut yüzüñi
Ver o şems-i Hudāya kend'özüñi
233. 'İlm-ile kaldur 'ālem içre 'alem
Gelsün arduñca sāye-i 'ālem
234. Ezeli her ne kim muqadderdür
Bî-kuşur ol gelür muqarrerdür
235. Çünkü maqsūmdur kamu erzāk
Kıl tevekkül yetiştirür Rezzāk
236. Her umūruñ Hudāya tefviz ét
Ġayrı ko sen rızā tarīkına git
237. Kişi bildügi ile kılsa 'amel
Bildürür bilmedügin 'Azze ve Cel
238. Zūlmet-i cehlden bulınca necāt
'Amel ü 'ilmi eyle iki kanāt
239. 'İlm cān gibidür 'amel çü beden
Hiç cānsuz revān olur mı bu ten
240. 'İlmsüz her 'amel dālāl oldı
Hem 'amelsüz 'ilim vebāl oldı
241. Bir durur aşlı 'ilm-le⁷¹ 'amelüñ
Çü her harfin oku bil emelüñ
242. Ya'ni 'ilm ü 'amelledür ne ki var
'Amel ü 'ilmi ile kendüñe yār
243. 'İlmsüz her 'amelde naqş u zarar
Var édügin buyurdi Peyğamber [10^a]
244. Az 'amel 'ilm ile oldı keşir
'İlmdür 'ālimi ḥafız u naşir
245. Cehl-ile gerçi kim 'amel çoğ olur
O da sehv ü ḥaṭā-y-ile yoğ olur
246. Cehlden özüñe hiç faqr olmaz
Cehl-ile kişi matlabın bulmaz
247. Şanma māl-ile cāhil ola ğanı
Cāh-ile māl éder şaķi vü deni
248. Māl 'ilm-ile 'aybı setr eyler
Cehl-ile kendü keşf édüp söyler
249. Çünkü nefsi 'adūsidur cāhil
Eyle ḥayrı nice_étsün ol bātıl
250. Hiç bilür bilmez-ile bir mi olur⁷⁴
Ne bilür cāhil-i ğabī ne kıılır
251. Cāhili çün veli édinmedi Haq
'Ākil olana 'ilm olur elyaq

⁶⁹ "İbn Abbas -radiya'llāhu anhuma buyurdu ki: Süleyman b. Dâvud'dan (a.s.) ilim, mal ve sultanlık arasında seçim yapması istendi, O ilmi seçti. Allah da ona ilimle birlikte mal ve sultanlık da verdi." İbn Abdülber, *Câmi'u Beyâni'l-İlm*, I, 237.

⁷⁰ "... İssız bir çöldeki serap gibidir. ..." Kur'an-ı Kerim Meâli, Nûr 24/39.

⁷¹ Yazmada 'amel şeklindedir.

⁷² "İlim ile yapılan amel az bile olsa çoktur. Cehalet ile yapılan amel çok bile olsa azdır." Kudâi, *Müsnedü's-Şihâb*, 2/121.

⁷³ "Cehaletten daha büyük/şiddetli fakirlik yoktur." Taberanî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, 3/68.

⁷⁴ "...De ki: "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?..." Kur'an-ı Kerim Meâli, ez-Zümer 39/9.

252. Her kûlın k'ide kend'özine karîb
Evvelâ 'ilmin eyler aña naşîb
253. 'İlmdür kırbet-i Hudāya sebeb
Kırbet istersen eyle 'ilmi taleb
254. 'İlm-ile êrdi cennete İdris
Cehl-ile girdi düzeğe İblîs
255. 'Ulemānuñ maqāmi 'arş-ı 'alā
Cühelānuñ maqāmi taht-ı şerā
256. 'Ulemā haşyet-i Hudāda müdām [10^b]
Cühelā kārî cehl ü fişk müdām
257. Êtme cāhille ihtilātı gider
Bed marāzdır cehil sirāyet êder
258. Oldı âyîne-veş dil-i insān
Olur esrār-ı halk anda 'ayān
259. Nazar êtse vücûd-ı nūrānî
Gösterür 'aynı ile nūr ānı
260. Bakar eline cehül-i zulmānî
Gösterür küfr ü cehl ü zulm anı
261. 'Ālimüñ kalbi şems-i 'ilme maḥal
Cāhilüñ zātı naḥsdur çü Zühāl
262. Sorma insānı emr-i dīninden
Çünkü ma'lūmdur karīninden
263. Sevķ eyler çü ehli ehle melek
Devr-ile cem' êder oları felek
264. Şuleḫā ola ehli-i 'ilme enîs
Füseḫā cāhil-i ğabiye celîs
265. Her kişi sevdiğiyile ḫaşr olısar ⁷⁵
Her 'amel anda şaḫibin bulısar
266. Şiḫḫat-i ḫāş ile ḫāş olasın
Zulmet-i cehlden ḫalāş olasın
267. 'İşret-i 'ām ṭab'ı mesh eyler
Dil-i insānı resh u fesh eyler
268. Ḳalbüñi eyle 'ayn-ı 'ilm-ile ḫay
Ki olur şey muḳārini ke'ş-şey ⁷⁶
269. Cāhilüñ cehli ğaflet ü zulumāt
'Ālimüñ 'ilmi nūr u āb-ı ḫayāt
270. Olduğın keşf zāhir êtmışdür
Evlüyā ol ṭarīḫa gitmişdür
271. Gör bu ma'nîyi Ḥazret-i Mollā [11^a]
Meşnevîsinde eylemiş imlā
- Hikāyet-i ān ṭalib ki şecere-i ḫayāt mi-cust ve ne-
dānist ki ān dıraḫt 'ilm est her ki ez mîve-i ü çeşid
be-ḫayāt resîd ⁷⁷**
- [Ölümsüzlük ağacını arayan ve meyvesinden yiyen her-
kesin ölümsüzlüğe kavuştuğu ağacın ilim olduğunu bil-
meyen o talibin hikāyesi]
- 'الناس موتي وأهل العلم أحياء' ⁷⁸
272. Dāsītānında dēdi bir dānā
Hind içinde dıraḫt olur aşlā
273. Mîvesin ekl iden yüzi şolmaz
Hiç pîr olmaz u ebed ölmez
274. İşidüp anı bir şeh-i şādık
Oldı cān-ile mîveye 'āşık
275. Cem' êdüp cümle ehli-i dīvānı
Anlara 'arz eyledi anı
276. Kıldı çün şeh dıraḫt tedbîrin
İhtiyār êtdi içlerinde birin
277. Dēdi gez Hind ü Sindi ey muḫtār ⁷⁹
Ol dıraḫtdan olınca ber-ḫür-dār
278. Emr-i şāh-ile çün revān oldı
Cān gibi dīdeden nihān oldı
279. Cümle şeh ü bilādı eyledi geşt
Ne cezîre ḳodı ne küh u ne deşt
280. Kime kim rāst geldi şordı ḫaber
Vérmedi kimse ne ḫaber ne eşer
281. Cümle ṭanz u temaşḫar eylediler
Olur olmaz cevāb söylediler

⁷⁵ "Kişi sevdiği ile haşrolunacaktır." Buharî, "Edeb", 96.

⁷⁶ "Her şeyin karşısında bir şey olur, yani her şey zid-
dıyla kaimdir.]

⁷⁷ Bu hikāye Mesnevî'nin ikinci defterinde yer almak-
tadır. Mevlānā, Mesnevî-i Ma'nevî, 329-331.

⁷⁸ İnsanlar ölüdür, âlimler ise diridir.

⁷⁹ Yazmada Sindi gez ey şeklindedir.

282. Kimi dër bil ki 'arız oldu cünün
Bunu 'âkil dëmez meger mecnün
283. Kimi éder yaşadı gibi memât [11^b]
Cân acından ister âb-ı hayât
284. Kimisi dër ki koñ sözi ma'zür
Sihr-kâr eylemiş katı meshür
285. Her biri bir söz-ile vërdi cevâb
Gelmedi tab'a hiç biri şavâb
286. Hâşılı çekdi yolda hayl-i ta'ab
Eyledi ol dıraht u bârı taleb
287. Hindi vü Sindi gezdi ser-tâ-pâ
Ne haber ne şecer şemer peydâ
288. Almadı çünkü miveden behre
Döndi me'yûs şâh olan şehre
289. Yolda mahzûn gelürken ol bî-dil
Geldi bir şehri eyledi menzil
290. Anda bir şeyh-i kâmil u maqbûl
Her sözi dergeh-i Hudâda kabûl
291. Var édüğünü çünkü eşitdi
Kendüye işbu kârı iş étidi
292. Dëdi kim ol 'azîze ben varayın
Düşeyin ayağına yalvarayın
293. Alayın bir du'âsın ol pîrûñ
Dëyeyin baña n'ola tedbirûñ
294. Ola kim Hâkdan ére feth ü güşâd
Bende[y]i bendden kıla âzâd
295. Dergeh-i şeyhe vardı vërdi selâm
Elini öpdî étidi feth-i kelâm
296. Dëdi şeyhâ ki vaqt-i rikâtdür
Nâ-ümîdüm ümîd rahmetdür
297. Kalmışam hayret içre âvâre
Umaram işbu derde bir çâre
298. Şeyh eyitdi ki ye's ü hayret ne [12^a]
Baña 'arz ét ki derd ü hasret ne
299. Maṭlabuñ n'eydüğünü eyle 'ayân
Umaram haq vëre devâ dermân
300. Dëdi kim bir hakîm-i pür-tedbir
Eyledi şâha bu sözi taqrîr
301. Arz-ı Hind içre bir dıraht olur
Ekl éden mivesini zinde qalür
302. Bes bülend-kâmet u laṭîf ü basîṭ
Aşlı âb-ı hayât-ı baḥr-i muḥîṭ
303. Şâh ben kûlün ihtiyâr étidi
Râh-ı maṭlabda bî-ḳarâr étidi
304. Gezdim işbu diyârı ser-tâ-ser
Bulmadum zerre ol şecerden eser
305. Vërmedi kimse baña hiç nişân
Kıldı ṭanz u temasḥarı nâ-dân
306. Şeyh güldi ki ey ğarîb-i elîm
Ol şecer oldu 'ayn-ı 'ilm-i 'alîm
307. Sen anı şüretâ şecer şanduñ
Ma'niden dür düşdüñ aldañduñ
308. Vardur 'ilmüñ hezar âsârı
Göremez lîk ekmeh envârı
309. Nâmı gâhî dıraht u geh ḥurşîd
Gâh baḥr-i siyâh u gâhî sefid
310. Bil şecerdür vücûdî insânüñ
Şemeri ma'rifetdür ânuñ
311. Ma'rifetsiz kimesne aña yakın
Serv-i bî-mivedür meşelde hemîn
312. Kâmeti hûb u vechi dil-keşdür
Bâğ-ı âlemde hayli serkeşdür
313. Mîvesin hiç kes yëyüp içmez [12^b]
Sâyesinde kimesne hoş geçmez
314. Vëre dërseñ vücûd-ı şâhî şemer
Ma'rifet hâşıl eyle cân be-der
315. Ṭâlib ol 'ayn-ı 'ilm-i sâķiye
Éresin tâ ki Ḥayy-ı bâķiye
316. Okı harf-i siyâhını zulümât
Ma'ni bil ma'ni anda âb-ı hayât
317. Hızr-veş eyle zulmet içre sefer
Bulasın sende 'ayn-ı 'ilme zafer
318. Aķa dilden dile 'uyun-ı seḥun
Vërile saña daḥı 'ilm-i ledun
319. Bâķidür 'ilm-i Hâq fenâ bulmaz
'İlm-ile hayy olan ebed ölmez

320. 'İlm dünyâda zeyn ü 'uqbâda
Maḥzdur fâhrdur gezme âzâde
321. Âdemüñ nâmi 'ilm-ile añılır
Aldanur ğayra sa'y eden yañılır
322. Pes budur şâhum aḥsen ü elyak
Söyleyen kimse ko gel söze bak
323. Terceme oldı gör bu deñlü ḥadîş
Biline 'ilm pāk u cehl ḥabîş
324. Sözümi diñle pendümi güş ét
Nazmumu güş-i cāna mengüş ét
325. Mışra'ı beyt-i 'ilme bāb olsun
Saña her faşlı bir kitāb olsun
326. Żabṭ için sāl-i devri āyâtın
Üç yüz almış eytdüm ebyâtın
327. Günde bir beytin ol kim ezber éder
Yazılır levḥ-i dilde ser-defter
328. Ğaflet-ile geçürme evkātı [13^a]
Ehl-i dilden oқи bu āyâtı
329. Cem' ü te'lif eyledüm ey şāh
Ḥālîşan muḥlişan li-vechi'llāh⁸⁰
330. Ḥaḳkı bil Ḥaḳ sözine kâ'il ol
Dā'imā rāh-ı Ḥaḳka mā'il ol
331. Zıkr u fikrüñ hemîşe Ḥaḳ olsun
Ḳalbüñ envār-ı Ḥaḳḳ-ile ṭolsun
332. Ola kim evliyāya yār olasın
Ḥaḳḳ-ile Ḥaḳ olup beḳā bulasın
333. Vaḥdet-i Ḥaḳdadur çü zevḳ u şafā
Ḥasbiyallāhu vaḥdehu ve kefā⁸¹
- Der Münācāt ve Ḥatm-i Kitāb**
- [Münacat ve Kitabın Hatimesi Hakkında]
334. Gel 'Ubûdî kelāmi ḥatm eyle
Bākî esrārı bunda ketm eyle
335. Oқи üd'ünî estecib lekümi⁸²
Dile andan 'ulüm-ile ḥikemi
336. Çün sever Ḥaḳ 'ibādî ilḥāḥın
Érgürür cümlesine ıslāḥın
337. Ṭurma sen daḥı 'arż-ı ḥācāt ét
Yüz urup rüz u şeb münācāt ét
338. Varlıgun terk édüp o ḥazrete var
Bu münācātı zıkr édüp yalvar
339. Ola kim ol ilāh-i Ḥayy u Aḥad
Dergehünde du'āñı étmeye red
340. Yā ilāhî be-ḥaḳḳ-ı vaḥdet-i zāt
Yā ilāhî be-ḥaḳḳ-ı cümle şıfāt
341. Yā ilāhî be-ḥaḳḳ-ı nūr-ı Nebî [13^b]
Yā ilāhî be-ḥaḳḳ-ı sırr-ı Nebî
342. Yā ilāhî be-ḥaḳḳ-ı 'arş-ı berîn
Yā ilāhî be-ḥaḳḳ-ı ferş-i zemîn
343. Ka'be vü beyt-i Muştafā ḥaḳkı
Zemzem ü Merve vü Şafā ḥaḳkı
344. Mezhebinüñ enîni ḥaḳkı-içün
Ehl-i derdüñ ḥanîni ḥaḳkı-içün
345. Dāyim olan tecelli ḥaḳkı-içün
Ḳāyim olan teselli ḥaḳkı-içün
346. Dilerem senden ey Ḥudā-yı mehîb
Eyle ol zāt-ı pāke 'ilmi naşîb
347. Şureti gibi sîretin ḥûb ét
Cān gibi her ḳulûba merğûb ét
348. 'Ulemā ile hem-nişîn eyle
Şuleḥaya anı ḳarîn eyle
349. Mey-i cehl-ile ol ki fāsıḳdur
Meclis-i pākine ne lâyıḳdur
350. Māsivādan anı ḥalāş eyle
Der-i devletde 'abd-i ḥāş eyle
351. Zîr-i rān eyleyüp murād atın
Dergehünde ala murādâtın

⁸⁰ Sadece Allah için.⁸¹ Tek dayanağım Allah'tır ve Allah bana yeter.⁸² "Bana dua edin size icabet edeyim." Kur'an-ı Kerim Meâlî, el-Mü'min 40/60.

352. *Genc-i 'ilmüñe kıl anı mālīk
Enneke kâdirun 'alâ zâlik*⁸³

353. *Cümle a'mālin 'ilm édüp tekmīl
Eylesün 'ayn-ı 'ilmi hâlka sebīl*

354. *'Āleme gün gibi ziyā vërsün
Dillere zevk-ile şafā vërsün*

355. *Yā ilāhī be-hakķı ism-i Şamed
Munķatı' étme nesl-i pākin ebed*

356. *Zāhir u bāṭın evvel ü āḫir [14^a]
Eyleyüp aşl u fer'ini ṭāhir*

357. *Tāze ṭut bāğ-ı 'ömrini her bār
Eyle iki cihānda ber-ḥurdār*

358. *Oldı ḥatm-i kitāb işbu du'ā
Yessera'llāhu mā yurīdū yeşā*⁸⁴

359. *Oķıyup diñleyen dëyen āmīn
Ola dāreynde belādan emīn*

⁸³ Çünkü senin gücün buna yeter.

⁸⁴ Her ne istiyor ve diliyorsa Allah onu ona kolaylaştırır.

Kaynakça

- Aclûnî. *Keşfu'l-hafa ve muzîlu'l-ilbâs: Amma iştehera mine'l-ahâdis alâ elsineti'nnâs*. thk. Ahmed Kalaş. 2 Cilt. Haleb: Mektebetü't-Turasi'l-İslâmî.
- Ahmed b. Hanbel [Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybani Ahmed]. *Müsnedu el-İmam Ahmed b. Hanbel*. thk. Şuayb el-Arnaut vd. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1419/1999.
- Ak, Mahmut. "Mehmed Paşa Damad". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/504-505. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Akpınar, İsa. *Klâsik Türk Şiirinde Tevhid (Başlangıçtan XVI. Asrın Sonuna Kadar)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.
- Bâkî. *Dîvân*. Ankara: Millî Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 262. 1b-45b. <https://dijital-kutuphane.mku-tup.gov.tr/tr/manuscripts/catalog/details/199665?SearchType=2>
- Baltacı, Cahid. *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2005.
- Beyhakî [Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali Beyhakî], *Şuabu'l-İmân*. thk. Abdülali Abdülhamid Hamid. Bombay: ed-Dârü's-Selefiyye, 1423/2003.
- Birnbaum, Eleazar. "Turkish Collective Biographical Manuscripts in Cairo University Library, II: Works By 'Ubûdî Gülşenî, Nazmîzâde Murtazâ, Gazzîzâde 'Abdullatif, and The "Anonymous" Tezkeret ül-Evliyâ". *Journal Of Turkish Studies: Hasibe Mazioğlu Armağanı* 21 (1997) 80-92.
- Buharî. *el-Kütübü's-sitte ve şüruhuha: Sahihü'l-Buharî*. 2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, Tunis: Sahnûn, 1413/1992.
- Emre, Side. *Ibrahim-i Gulshani and the Khalwati-Gulshani Order: Power Brokers in Ottoman Egypt*. ed. Rachida Chih vd. Leiden: Brill, 2017.
- İbn Abdülber, *Câmiu beyânî'l-ilm [ve fazlihi ve ma yenbagi fi rivayetihî ve hamlihî]*, 2 Cilt, thk. Ebû'l-Eşbal ez-Züheyri, Demmâm: Dâru İbni'l-Cevzi, 1994.
- İbn Mâce. *es-Sünen*. nşr. Muhammed Mustafâ el-A'zamî. Riyad: 1403/1983.
- İbnu'ş-Şecerî [Ebu's-Sa'âdât Ziyâuddîn Hibetullah b. 'Ali b. Muhammed b. Hamza el-Hâşimî el-'Alevî]. *Tertübü'l-Emâlî*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2001.
- İçli, Ahmet. "Ubûdî ve Türkçe Şiirleri", *Bilimsel Eksen-Sicentific Axis-Научный Меридиан* 25 (2018) 11-12.
- İçli, Ahmet. "Ubûdî, Abdurrahman, Dervîş Ubûdî (?), Ubûdî el-Gülşenî (?)", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (09.02.2022).
- Kaplan, Mahmut. "Manzûm Nasihat-nâmelerde Yer Alan Konular", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 9 (2001) 172-179.
- Kara, Mustafa. "Gülşeniyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 14/256-257. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Kartal, Ahmet. *Doğu'nun Uzun Hikâyesi: Türk Edebiyatında Mesnevi*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2013.
- Kelâmî-i Rûmî. *Vekâyi-i Ali Paşa [Yavuz Ali Paşa'nın Mısır Valiliği (1601-1603)]*. haz. Soner Demirsoy. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2012.
- Koç, Mustafa. "Kâhire Mevlevîhaneleri". *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi* 1 (2006), 99-110.
- Koç, Mustafa. *Muhyi-i Gülşenî: Baleybelen İlk Yapma Dil*. İstanbul: Klasik Yayınları, 2005.
- Konuk, Ahmed Avni. *Mevlânâ Celâledîn Rûmî: Mesnevî-i Şerîf Şerhi*. İstanbul: Kitabevi, 2005.
- Kudâî [Ebu Abdullah Muhammed b. Selame b. Ca'fer]. *Müsnedü's-Şihâb*. thk. Hamdi Abdülmecid Selefi. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1986.
- Kur'an-ı Kerim Meâlî*. haz. Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 12. Basım, 2011.
- Kutluer, İlhan. "İlim". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/109-114. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Macit, Muhsin. "Osmanlı Kültür ve Sanatında İbrahim Gülşenî'nin İşlevi". *Bilig* 60 (Kış 2012), 193-214.
- Mahmud Cemaleddin el-Hulvî. *Lemezât-ı Hulviyye ez Lemezât-ı Ulviyye (Yüce Velilerin Tatlı Halleri)*. haz. Mehmet Serhan Tayşi. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1993.
- Mahmud Cemaleddin el-Hulvî. *Lemezât*. İstanbul: Millet Yazma Eserler Kütüphanesi, Ali Emiri Şer'iyeye 1100, 1b-217a.

- Mevlânâ Celâleddîn Rûmî. *Mesnevî-i Ma'nevî; Celâle'd-dîn Muhammed bin Muhammed Mevlevî*. haz. Reynold Alleyne Nicholson. Tahran: İntişârât-ı Hermes, 1390.
- Nâbî. *Hayriyye*. Haz. Mahmut Kaplan. PDF: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2019.
<https://ekitap.ktb.gov.tr>
- Nev'îzâde Atâyî. *Hadâ'îku'l-Hakâ'ik fî Tekmileti's-Şakâ'ik [Nev'îzâde Atâyî'nin Şakâ'ik Zeyli]*. haz. Suat Donuk İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2017.
- Özfırat, Bayram. "Tokat'ın 17. Yüzyıl Âlim Şairlerinden İshâk Bin Hasan Tokatî ve Nazmu'l-Ulum Adlı Mesnevîsi", *Turkish Studies*, 8/1 (2013) 2065-2084.
- Soytürk, Hünkâr. *Ubûdî'nin Menâkıb-ı Evliyâ-yı Mısır'ı (Giriş-Gramer İncelemesi-Metin-Sözlük-Notlar-Tıpkı Basım)*. İstanbul: Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Süreyya, Mehmed. *Sicill-i Osmanî*. haz. Nuri Akbayar, Eski Yazıdan Akt. Seyit Ali Kahraman. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- Taberanî [Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-Dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb Taberani]. *el-Mu'cemü'l-Kebîr*. 3 Cilt. thk. Hamdi Abdülmecid Selefî. Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1404/1984.
- Târîh-i Silsile-i Ulemâ*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Kütüphanesi, 2142, 210^{a-b}.
- Tok, Özen. XVII. Yüzyılda Mısır Eyaleti. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2002.
- Ubûdî [Dervîş Ubûdî, Ubûdî-i Gülşenî]. *Terceme-i Mürşidü'z-Zevâd*, Ankara: Millî Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 5279. 1b-157a. <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/manuscripts/catalog/details/329178?SearchType=2>
- Ubûdî [Gülşeni Hasan Efendi]. *Menâkıb-ı Evliyâ-yı Mısır*. çev. Salih. Bulak: Dârü't-tibâati'l-âmire, 1262.
- Yaşar, Önder. *Muhyî-i Gülşenî [ö. 1604] Dîvânı (İnceleme-Metin)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "İlim". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/108-109. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.